

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Renata Išková

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Diplomová práce

Olomouc 2012

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 20. 3. 2012

.....

Zvláštní poděkování náleží JUDr. Filipu Šcerbovi, Ph.D., za vstřícné vedení diplomové práce, velmi cenné připomínky a podněty.

Obsah

Úvod	- 6 -
1 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody	- 8 -
1.1 Úvod do problematiky	- 8 -
1.2 Právní úprava	- 9 -
1.2.1 Vývoj právní úpravy	- 9 -
1.2.2 Platná právní úprava	- 11 -
1.2.3 Podmíněné propuštění a ustanovení §88 odst. 2 trestního zákoníku	- 14 -
1.3 Vybraná hodnotící kritéria pro rozhodnutí o podmíněném propuštění	- 16 -
1.3.1 Polepšení odsouzeného	- 16 -
1.3.2 Nástup do výkonu TOS	- 18 -
1.3.3 Náhrada a odčinění škody popř. jiné újmy	- 19 -
1.4 Podmíněné propuštění u alternativních trestů přeměněných na TOS	- 21 -
1.5 Role komise při podmíněném propuštění	- 24 -
1.6 Problematika podmíněného propuštění z výkonu TOS na doživotí	- 26 -
1.6.1 Úvod do problematiky ukládání doživotních trestů	- 26 -
1.6.2 Právní úprava podmíněného propuštění z výkonu TOS na doživotí	- 27 -
1.6.3 Podmíněné propuštění jako nutnost?	- 28 -
2 Institut dohledu u podmíněného propuštění (parole)	- 32 -
2.1 Pojem „parole“	- 32 -
2.1.1 Exkurz do zahraničí	- 32 -
2.2 Účel dohledu u podmíněně propuštěných	- 34 -
2.3 Dohled u podmíněně propuštěných z výkonu TOS na doživotí	- 36 -
2.4 Právní úprava	- 37 -
2.4.1 Vývoj právní úpravy dohledu	- 37 -
2.4.2 Platná právní úprava	- 39 -
2.5 Osoby vykonávající dohled nad podmíněně propuštěnými	- 40 -
2.6 Vybrané projekty v oblasti podmíněného propuštění s dohledem	- 42 -
2.7 Role nestátních subjektů	- 44 -
Závěr	- 46 -
Literatura	- 49 -
Abstrakt	- 52 -

Seznam zkratek:

TOS – trest odnětí svobody

TZ – trestní zákon, trestní zákoník

TŘ – trestní řád

ZVTOS – zákon o výkonu trestu odnětí svobody

STZ – slovenský trestný zákon

PMS ČR – Probační a mediační služba ČR

VS ČR – Vězeňská služba ČR

Úvod

Trest odnětí svobody je významným zásahem do osobní svobody odsouzeného, zásahem do práva, které je zaručováno nejen Listinou základních práv a svobod. Mj. i z tohoto důvodu je třeba poskytovat odsouzeným ve výkonu trestu určitou perspektivu, kterou představuje možnost podmíněného propuštění.

Podmíněné propuštění se v našem právním řádu objevuje od roku 1919. Přestože tento institut prošel dlouhým vývojem, kterým reagoval na soudobé společenské dění i trestní politiku, není mu v odborné literatuře věnována dostatečná pozornost.

Vzhledem k této skutečnosti by měla diplomová práce poskytnout celkový náhled na tento institut již od počátku jeho zavedení do právní praxe. Snahou je rovněž poukázat na některé problematické aspekty podmíněného propuštění a s ohledem na úvahy de lege ferenda navrhnout případné náměty k řešení.

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to na část podmíněného propuštění a na institut dohledu nad podmíněně propuštěnými.

V části první je pozornost zaměřena nejprve na vývoj právní úpravy institutu podmíněného propuštění a poté na platnou právní úpravu. V následujících kapitolách je poukázáno na vybraná ustanovení právní úpravy a na případné komplikace, které by mohly při aplikaci ustanovení nastat. Jedná se např. o některá hodnotící kritéria odsouzeného či o nově zavedenou možnost předčasného podmíněného propuštění (§ 88 odst. 2 TZ). Nejsou opomenuty ani ty případy podmíněného propuštění, jejichž právní úpravu zákon neobsahuje. Mám na mysli např. podmíněné propuštění u tzv. přeměněných TOS.

V této části diplomové práce však nejvýznamnější postavení zaujímá problematika podmíněného propuštění u osob odsouzených k doživotnímu trestu. Právě u nich je institut podmíněného propuštění velmi silným faktorem, který jim poskytuje naději na návrat do běžné společnosti. I když je projevem humanizace trestního práva, je rovněž „vstupenkou“ na svobodu těm, jejichž činy společnost klasifikuje jako nejnebezpečnější, a uložením doživotního trestu v podstatě rezignuje na jejich nápravu. V souvislosti s problematikou doživotně odsouzených považuji za nezbytné zapojit do své práce úvahu nad úpravou podmíněného propuštění v zahraničí, resp. ve Slovenské republice, jež patří v Evropě k těm nejpřísnějším.

Hlavním tématem druhé části diplomové práce se stává „dohled“ nad podmíněně propuštěnými, a to vzhledem ke skutečnosti, že se odsouzený ve výkonu trestu odcizuje

společnosti, a po propuštění je pro něj obtížné vrátit se zpět k řádnému životu. V určitých případech není schopen obtížnou životní situaci zvládnout a právě tehdy vzniká prostor pro uplatnění dohledu nad jeho osobou.

Je zde poukázáno na smysl a účel dohledu u podmíněně propuštěných, mnohokrát též na jeho nezbytnost.

Dohled nad podmíněně propuštěnými je institutem čerstvým, avšak dohled jako takový existuje mnoho let. Pro lepší porozumění smyslu současného dohledu nad podmíněně propuštěnými je nastíněn jeho vývoj. Snahou je rovněž poukázat na skutečnost, že ne vždy byl dohled chápán stejným způsobem, jak jej chápeme dnes.

Vzhledem k tomu, že dohled nad podmíněně propuštěnými je úkolem náročným, je nutné, aby jej vykonávali speciální pracovníci, na jejichž profesionalitu jsou kladeny vysoké nároky. Pozornost je tedy zaměřena i na osoby, jejichž náplní práce je péče o podmíněně propuštěné.

S nárůstem kriminální populace projevily ochotu pečovat o odsouzené rovněž subjekty nestátní, např. církve či zájmová sdružení občanů. V mnohých případech jsou to právě tyto subjekty, které odsouzeným po výkonu trestu pomohou odrazit se ze samotného dna vstříc novým začátkům. Krátkému seznámení s jejich činností je proto věnována poslední kapitola této práce.

Závěr práce rovněž vyzdvihuje rozvíjející se snahu probačních pracovníků poskytovat odsouzeným co nejlepší péči. Je tedy vhodné zaměřit se alespoň na vybrané projekty, jejichž úkolem je nejen podporovat práci probačních úředníků, ale také zvyšovat úsilí samotných odsouzených o to, aby se mohli vrátit k běžnému životu.

Při zpracování diplomové práce vycházím ze studia odborné literatury, zejména z příspěvků a článků v odborných periodikách, a ze studia zákonných předpisů. Inspirací jsou rovněž internetové zdroje vztahující se převážně k činnosti PMS ČR a VS ČR.

1 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

1.1 Úvod do problematiky

Podmíněné propuštění je právní institut, kterým je odsouzený propouštěn na svobodu ještě před odpykáním celého trestu odnětí svobody za předpokladu, že vyhoví zákonem stanoveným podmínkám. Odsouzený je propuštěn na svobodu, jelikož další náprava jeho osobnosti není ve vězeňském prostředí nutná, výkon by byl neopodstatněný. Jedná se o jakýsi projev zásady účelnosti trestu i ekonomie trestní represe.¹ Takto nabytá svoboda však není absolutní. Odsouzenému je při podmíněném propuštění stanovena zkušební doba, během níž má dokázat, že je připraven vrátit se k běžnému životu. V této době je rovněž povinen plnit soudem uložené povinnosti a respektovat omezení. Až v případě, že se osvědčí, zbytek výkonu TOS je mu odpuštěn. Osvědčení má za následek, že trest je vykonán dnem, kdy byl odsouzený podmíněně propuštěn. V opačném případě je odsouzený povinen zbytek trestu vykonat ve věznici.²

Podmíněné propuštění je významným resocializačním a výchovným prostředkem, který vede odsouzeného k pozitivnímu chování. Je mu perspektivou, která by jej měla vést k sebevýchově.

Pro odsouzeného může přechod z vězeňského prostředí zpět do běžné společnosti znamenat velký „skok“. Podmíněné propuštění tak tvoří jakýsi mezistupeň, který by měl směřovat k dovršení převýchovy.

U odsouzených, kteří nejsou hlouběji narušeni, se předpokládá, že k jejich pozitivnímu chování během zkušební doby bude stačit pouhá hrozba výkonu zbytku trestu. Převýchova ve věznici pro takovou skupinu odsouzených byla již dostačující. U některých je však zapotřebí v procesu nápravy pokračovat prostřednictvím povinností, které uloží soud.³ Odsouzený má povinnost taková opatření řádně plnit a tím dovršovat svou převýchovu. Opatření uložená soudem jsou zde také z toho důvodu, že návrat do běžné společnosti může být pro odsouzeného velmi obtížný a jejich plnění jej vrací k obvyklému způsobu života, vzbuzuje v něm pocit odpovědnosti.

Aby návrat do běžného života nebyl pro odsouzeného příliš obtížný, je mu během podmíněného propuštění poskytována pomoc, podpora a v některých případech také dohled.

¹ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 223.

² PŮRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Komentář k trestnímu zákoníku – 1. díl*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 953.

³ tamtéž

Tato skutečnost je důležitá zejména z hlediska ochrany společnosti. Pokud by odsouzený neměl možnost těchto výhod využít, mohlo by se vyskytnout nebezpečí, že se vrátí k dřívějšímu kriminálnímu způsobu života. V takovém případě je na místě rozhodnutí soudu o vykonání zbytku trestu odnětí svobody. Rozhodnutí o neosvědčení je obranou společnosti proti recidivnímu chování odsouzeného.

Podmíněné propuštění bývá mezi veřejností často chápáno jako dobrodíní pro odsouzeného.⁴ Jedná se ale o prostředek, který zajišťuje odsouzenému možnost znovu se začlenit do společnosti. Odsouzený je vystaven zkoušce, zda je opravdu připraven se do ní zařadit, zda je schopen s ní splynout. Projeví se také účinnost vězeňských metod zacházení. (viz kapitola 1.3.1)

Možnost podmíněného propuštění mj. ovlivňuje atmosféru ve vězení, motivuje odsouzené k aktivitě a snaží se eliminovat negativní účinky vězeňského prostředí.⁵

Podmíněné propuštění je zajímavé také z hlediska finančního. Každý vězeň se stává pro stát velkou finanční zátěží. Institut podmíněného propuštění tak může znamenat výrazné ekonomické odlehčení. Nemělo by tedy docházet k financování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, pokud to není nutné.

Podmíněné propuštění je významné rovněž z hlediska přeplnění věznic.⁶ Věznice v dnešní době nestačí pojmout tak velké množství odsouzených a dochází k překračování ubytovacích kapacit. Vysoká koncentrace vězňů může mít velký vliv na proces jejich nápravy. Podmínky vězeňského života jsou značně ztíženy, což se může negativně projevit v jejich chování a nakonec i v hodnocení, na základě kterého soud rozhoduje o podmíněném propuštění.

1.2 Právní úprava

1.2.1 Vývoj právní úpravy

Možnost podmíněného propuštění byla do našeho právního řádu poprvé zavedena zákonem č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a propuštění, s účinností od 28. 10. 1919.

⁴ NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství. Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. 2. vydání. Praha: Academia, Nakladatelství Československé akademie věd, 1969, s. 204.

⁵ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 120.

⁶ blíže VANTUCH, P. Podmíněné propuštění z výkonu trestu a možnosti řešení problému přeplnění věznic. *Trestní právo*, 2012, č. 1.

Odsouzený mohl být podmíněně propuštěn pouze tehdy, byl-li mu uložen trest delší než jeden rok a pod podmínkou, že vykonal alespoň dvě třetiny tohoto trestu, nejméně však jeden rok. U doživotně odsouzených se tato doba prodlužovala na patnáct let. (§ 10 cit. zákona)

Další zákonnou podmínkou byla schopnost odsouzeného vést řádný život. Stejně jako dnes byla odsouzenému stanovena zkušební doba, ve které se měl osvědčit. Měl tedy dokázat, že došlo k jeho nápravě, nebo že k jejímu dovršení dojde během zkušební doby. Zkušební doba trvala stejnou dobu jako zbytek trestu. Nemohla být však kratší než dva roky. U doživotně odsouzených se opět prodlužovala na deset let. Během této doby mohl být odsouzený pod ochranným dozorem a musel plnit uložené povinnosti a další omezení. (§ 11 cit. zákona)

O podmíněném propuštění rozhodovala „komise pro podmíněné propuštění z trestu“, nikoliv soud. (§ 12 cit. zákona)

Řízení bylo zahájeno buď z úřední povinnosti, nebo na žádost odsouzeného. Ředitel věznice byl povinen podat návrh na podmíněné propuštění vždy, když byly zákonem stanovené podmínky k podmíněnému propuštění splněny.

Tato právní úprava platila do roku 1950, poté byly přijaty dva nové zákony (zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, a zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád). Zmíněné zákony zrušily zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a propuštění, a oba instituty vymezily zcela nově.

Dle nové právní úpravy podmíněného propuštění musel odsouzený vykonat alespoň polovinu trestu odnětí svobody, u doživotně odsouzených zůstala doba patnácti let zachována. Rozhodujícím kritériem pro podmíněné propuštění bylo polepšení odsouzeného vedoucí k řádnému životu a jeho vztah k práci. (§ 33 TZ)

Nově bylo stanoveno rozmezí zkušební doby od dvou do deseti let. (§ 34 odst. 1 TZ) Svou roli sehrál také institut nucených prací, který podstoupili všichni ti, jejichž nápravy po odpykání trestu nebylo dosaženo, a jakýmkoliv způsobem projevovali nepřátelství k demokratickému řádu.⁷

O podmíněném propuštění opět rozhodovala komise. Návrh na podmíněné propuštění byl oprávněn podat pouze krajský prokurátor.

Právo podat si žádost o podmíněné propuštění bylo odsouzenému odňato a návrhy podané kýmkoliv jiným byly považovány za podněty.

⁷ tamtéž, s. 42. Nucené práce byly nástrojem perzekuce, který využívalo komunistické vedení Československa. Rovněž demokratický řád je zde nutné chápat zcela jiným způsobem, než jakým se na demokracii pohlíží dnes.

V roce 1956 proběhla novelizace trestního zákona i trestního řádu.⁸ Z významnějších změn je nutné uvést, že o podmíněném propuštění již nerozhodovala komise, ale soud, a to na návrh prokurátora nebo náčelníka vězeňského ústavu. Odsouzenému bylo novelou vráceno právo podat si žádost o podmíněné propuštění. Mohlo být rozhodováno také z úřední povinnosti a institut nucených prací byl zrušen.

Dnem 1. ledna 1962 nabyl účinnosti nový trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb.) a nový trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb.). Zákony prošly velkou řadou novelizací, z nichž bych ráda uvedla alespoň novelizaci provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., která do právní úpravy zavádí institut podmíněného propuštění s dohledem. (problematika bude rozebrána v jiných kapitolách)

Podmínky byly v průběhu novelizací postupně zpřísnovány, zejm. u závažných trestných činů a nejnebezpečnějších odsouzených, délka zkušební doby se zkracovala a důležitou roli začala hrát zájmová sdružení, která nabízela záruky za dovršení nápravy odsouzených.⁹

I když úprava trestního práva prošla mnoha změnami, existují zásady, které zůstaly beze změny od roku 1919. Jedná se zejména o povinnost odsouzeného vykonat určitou část uloženého trestu. Nezměnil se ani požadavek řádného chování odsouzeného ve výkonu trestu, které vede k jeho polepšení. Zůstal v platnosti také předpoklad, že odsouzený bude vést na svobodě řádný život. Je nezbytné uvést, že i v dnešní právní úpravě zůstala zakotvena povinnost určeného orgánu sledovat chování odsouzeného během pobytu na svobodě do doby, než se osvědčí. Ve všech zákonných úpravách se při osvědčení odsouzeného trest považoval za vykonaný dnem podmíněného propuštění.¹⁰

1.2.2 Platná právní úprava

Dnem 1. ledna 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.). Podmíněné propuštění je obsaženo v hlavě páté, díle druhém, v ustanoveních § 88 – 89 TZ. Procesní úprava je uvedena v ustanoveních § 331 – 334 TŘ. Obecným předpokladem k podmíněnému propuštění z výkonu TOS je splnění dvou hlavních zákonem stanovených podmínek. První obligatorní podmínkou je výkon určité doby uloženého trestu. Obecně platí

⁸ novelizace trestního zákona zákonem č. 63/1956 Sb. a trestního řízení zákonem č. 64/1956 Sb.

⁹ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 56.

¹⁰ tamtéž, s. 56.

výkon poloviny délky trestu (§ 88 odst. 2 TZ), tato délka se však mění v závislosti na druhu trestného činu, který byl spáchán. (viz níže)

Druhá podmínka spočívá v polepšení odsouzeného. Podmíněné propuštění se vztahuje nejen k uloženému trestu, ale také k trestu, který je zmírněn rozhodnutím prezidenta České republiky. Jak je zmíněno výše, i přes mnohé úpravy zůstala zachována zákonná podmínka spočívající v polepšení odsouzeného, které musí být prokázáno. Z této vnitřní přeměny odsouzeného lze očekávat vedení řádného života. (§ 88 odst. 1 TZ)¹¹

Dle ustanovení zákona je možné kladně rozhodnout o podmíněném propuštění také v případě, kdy za dovršení nápravy odsouzeného přijme soud záruku. (§ 88 odst. 1 písm. b) TZ) Záruku poskytuje zájmové sdružení občanů, které se zavazuje spolupůsobit a pomáhat odsouzenému vrátit se do společenského života.

Jak jsem popsala výše, podmínka výkonu poloviny trestu odnětí svobody se však nevztahuje na všechny tresty odnětí svobody. V zásadě záleží na tom, jaký trestný čin byl spáchán. Od ledna 2010 je nově zavedeno ustanovení § 88 odst. 2, které umožňuje propustit odsouzeného, jenž spáchal přečin, na svobodu dříve než po polovině výkonu trestu. (viz kapitola 1.2.3)

Dále podmínka výkonu poloviny trestu neplatí pro odsouzené, kteří spáchají trestný čin uvedený v § 88 odst. 4 TZ, ani pro odsouzené, jimž byl uložen výjimečný trest odnětí svobody nad dvacet do třiceti let. V těchto případech dochází ke zpřísnění, odsouzený může být podmíněně propuštěn až po vykonání dvou třetin trestu, a to pouze za předpokladu, že u něj nebude existovat velké riziko recidivy. Za obdobného předpokladu mohou být podmíněně propuštěni i doživotně odsouzení, zde však zákon ukládá podmínku výkonu TOS alespoň v délce dvaceti let. (§ 88 odst. 4 TZ)

Pro všechny skupiny odsouzených hraje důležitou roli včasný nástup do výkonu TOS, který se zohledňuje při rozhodování o podmíněném propuštění. Jestliže odsouzený podstoupil ochranné léčení, nebo jej měl podstoupit, soud bere na vědomí rovněž jeho postoj k tomuto léčení. Je zapotřebí zmínit také poslední kritérium, a tím je nahrazení škody či jiné újmy způsobené trestným činem a vydání bezdůvodného obohacení, ke kterému je odsouzený povinen. (§ 88 odst. 3 TZ)

¹¹ V souvislosti s délkou doby nutné pro podmíněné propuštění je zapotřebí uvést, že zde dochází k započtení doby strávené ve vazbě. Je to z toho důvodu, aby byla dodržena zásada, že nikdo nemá být za tentýž čin potrestán dvakrát. Vazba, stejně jako trest odnětí svobody, znamená značnou újmu na svobodě a je vykonávána ve věznici. Soud je povinen k této skutečnosti přihlížet, musí tedy započítat celou dobu strávenou ve vazbě. (§92 odst. 1 TZ) Není zde dán prostor pro volné uvážení. Vazba se započítá v případě, že je vykonávána v řízení, ve kterém je trest uložen.

Při podmíněném propuštění stanoví soud zkušební dobu. Zákodárce zde rozlišuje mezi přečinem a zločinem.¹² U přečinu činí zkušební doba tři roky, u zločinu od jednoho roku do sedmi let. (§ 89 odst. 1 TZ)

Jak je psáno v úvodní kapitole, během této doby se projeví účinnost vězeňských metod. Odsouzený má společnosti a hlavně sám sobě dokázat, že jeho proces resocializace se blíží zdárnému konci. Nápravu projevuje mj. i plněním povinností, které mohou být uloženy soudem. K povinnostem se řadí povinnost nahradit škodu, kterou odsouzený způsobil trestným činem, dále povinnost platit výživné¹³, nebo povinnost nastoupit do zaměstnání. Obecně však platí, že možnost uložit určité povinnosti i omezení není často využívána.¹⁴

Odměnou odsouzenému za takové chování je odpuštění zbytku výkonu trestu a znovuzískání schopnosti vést běžný život. Pokud je nutné odsouzeného podřídit během zkušební doby vyšší kontrole, soud může vyslovit dohled probačního úředníka a současně uložit, aby se v počátcích zkušební doby odsouzený zdržoval v určitém čase na určitém místě. (§ 89 odst. 1 TZ)

„Pro řešení otázky, zda odsouzený ve zkušební době vedl řádný život, není rozhodné, zda byl v průběhu zkušební doby za další trestnou činnost odsouzen, nýbrž zda ve zkušební době další trestnou činnost spáchal.“¹⁵

Jestliže odsouzený prokáže schopnost návratu k běžnému životu a osvědčí se, trest je vykonán dnem propuštění na svobodu. (§ 91 odst. 3 TZ)

V případě, že se odsouzený neosvědčí, zbytek trestu je povinen vykonat zpět ve věznicí. O dalším podmíněném propuštění může být rozhodováno až po vykonání poloviny zbývajícího trestu. Odsouzení, kteří spáchali trestný čin uvedený v § 88 odst. 4 TZ, a dále ti, jimž byl uložen výjimečný trest odnětí svobody nad dvacet do třiceti let, mohou být podmíněně propuštěni po vykonání dvou třetin zbývajícího trestu. Možnost opětovného propuštění na svobodu není připuštěna u odsouzených k trestu doživotnímu. (§ 91 odst. 4 TZ)

O podmíněném propuštění rozhoduje vždy soud, v jehož obvodu odsouzený trest odnětí svobody vykonává. (§ 333 odst. 1 TŘ) Jako velmi vhodné se jeví možnost projednání otázky

¹² Trestní zákoník v §14 definuje přečiny jako všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločinem se rozumí všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny

¹³ srov. R 56/1973

¹⁴ ROZUM, J., KOTULAN, P, HÁKOVÁ, L. *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 80.

¹⁵ usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. září 2010, sp. zn. 10 To 451/2010

podmíněného propuštění odsouzeného přímo ve věznici před spoluvězni, což by mohlo působit na ostatní vězně výchovně.¹⁶

O podmíněné propuštění může požádat sám odsouzený, nebo jej může navrhnout státní zástupce, ředitel věznice nebo zájmové sdružení. U odsouzeného, který by splňoval podmínky dle §88 odst. 2, je nutné, aby ke své žádosti o podmíněné propuštění připojil kladné stanovisko ředitele věznice. (§ 331 odst. 1 TŘ)

Jestliže o podmíněné propuštění žádá zájmové sdružení, je nutné, aby poskytlo záruku na dovršení nápravy odsouzeného. Poskytnutá záruka může být kdykoliv zájmovým sdružením odvolána. V takovém případě je na uvážení soudu, zda rozhodnutí o podmíněném propuštění ponechá v platnosti nebo ne. Odvolání záruky automaticky neznamená, že odsouzený musí zbytek trestu vykonat. Návrh musí obsahovat všechny náležitosti, jinak se na něj pohlíží jako na podnět.¹⁷

Důležité je připomenout, že pokud je žádost o podmíněné propuštění zamítnuta, může ji odsouzený opakovat nejméně po uplynutí jednoho roku od tohoto rozhodnutí. To však neplatí, byla-li zamítnuta z důvodu neuplynutí lhůty k podmíněnému propuštění. (§ 331 odst. 1 TŘ)¹⁸

1.2.3 Podmíněné propuštění a ustanovení §88 odst. 2 trestního zákoníku

Již výše jsem zmiňovala, že s účinností od 1. ledna 2010 se základem trestního práva hmotného stává zákon č. 40/2009 Sb. Spolu s ním nabylo účinnosti zcela nové ustanovení § 88 odst. 2 TZ, kterým soud může odsouzeného propustit na svobodu i v případě, že nebyla vykonána ani polovina uloženého trestu. Musí se však jednat o odsouzeného, který spáchal přečin ve smyslu §14 odst. 2 TZ.¹⁹ Odsouzený může být propuštěn z výkonu TOS před uplynutím poloviny uloženého trestu pouze tehdy, prokáže-li svým vzorným chováním a plněním stanovených povinností, že již dalšího výkonu trestu není třeba. (§ 88 odst. 2 TZ)

Jedná se o významné zmírnění trestní represe vycházející z „šokového“ *krátkodobého působení trestu odnětí svobody, jež by mělo odradit pachatele od pokračování v kriminální kariéře a dát mu šanci vést řádný život*²⁰. Aby byl odsouzený propuštěn opět na svobodu, je

¹⁶ ŘÍHA, J. Vykonávací řízení. In. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 714.

¹⁷ srov. R 49/1975

¹⁸ srov. R 2/1986

¹⁹ § 14 odst. 2 TZ definuje přečiny jako všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let

²⁰ PÚRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Komentář k trestnímu zákoníku* – 1. díl, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 960.

povinen prokázat vzorné chování, tedy chování, které přesahuje jakýsi standard jinak běžný. Vzhledem k nápravě odsouzeného již není dalšího výkonu trestu třeba.

Vzorné chování není jedinou podmínkou. Soud zde aplikuje ustanovení § 88 odst. 3 TZ, tj. včasný nástup do výkonu trestu, odčinění škody, nebo jiné újmy způsobené trestným činem či vydání bezdůvodného obohacení a postoj odsouzeného k případnému ochrannému léčení. Na ustanovení § 88 odst. 2 TZ navazuje ustanovení § 89 odst. 2 věta druhá a odst. 3 TZ, kterým soud musí odsouzenému za přečin uložit povinnosti a omezení, které musí odsouzený během zkušební doby dodržovat. K takovým patří např. povinnost zdržovat se v určitém čase na určitém místě, či vykonat práce ve prospěch obce nebo složit peněžní částku na pomoc obětem trestných činností. (§ 89 odst. 2 TZ)

Odstavec třetí pak rozvíjí stanovené povinnosti v tom smyslu, že v případě uložení povinnosti zdržovat se v daném čase na daném místě určuje maximální délku trvání pobytu. U výkonu práce maximální počet hodin a při náhradě škody minimální a maximální vyměřenou částku.

Je nutné poukázat na skutečnost, že novelou zákona není stanoveno, jak dlouhá doba by měla uplynout od započetí výkonu trestu do podání žádosti o podmíněné propuštění. Lze usuzovat, že by se mělo jednat o dobu přiměřenou, tedy takovou, na jejímž základě bude soud schopen chování jedince posoudit, zhodnotit a jedinec měl příležitost svou nápravu dostatečně prokázat.²¹

Pokud si odsouzený podle § 88 odst. 2 TZ podá žádost o podmíněné propuštění, je jeho povinností připojit k žádosti stanovisko ředitele věznice. Stanovisko musí být vždy kladné. V případě negativního vyjádření nebo pokud zcela chybí, soud nemůže žádosti o podmíněné propuštění z výkonu TOS vyhovět. (§ 331 odst. 1 TR)

Domnívám se, že přečinu, tj. trestného činu, jehož závažnost by neměla být velká, se mohou dopustit mj. osoby, které se dostaly do obtížné životní situace. Takové odsouzené nelze přirovnat k osobám se sklony ke kriminálnímu jednání, k osobám pohybujícím se na okraji společnosti. Dle mého názoru již během krátkodobého působení vězeňského prostředí dokážou projevit vzorné chování právě proto, že se požadovaným způsobem chovají ve svém životě a proto jim není cizí. Nebylo by vhodné, aby na tyto osoby působilo vězeňské prostředí delší dobu než nezbytně nutnou. Rovněž u osob, které se trestného činu dopustí z nerozvážnosti či lehkomyšlnosti může být výkon trestu dostačující i po uplynutí kratší doby, než je polovina trestu. Zde by se skutečně mohl projevit „šokový“ účinek, který odradí takové

²¹ tamtéž, s. 961.

osoby od dalšího trestného jednání. Delší pobyt ve vězení by ani zde nebyl nutný. V tomto směru považuji ustanovení § 88 odst. 2 TZ za přínosné.

Na druhé straně by však takové zmírnění trestu nemělo dávat svobodu osobám, které k okruhu výše zmíněných nepatří. Mám na mysli např. případy, kdy se odsouzený dopustí trestného činu již s vědomím, že by mohl být propuštěn mnohem dříve než v polovině výkonu trestu. Dopustil by se tak kriminálního jednání, které by mu „za to stálo“. Vzhledem k uvedenému myslím, že tento názor bude zastávat převážně veřejnost, jelikož ve společnosti převládá spíše represivní nálada vůči osobám, které spáchaly trestný čin a byly odsouzeny. Uvedený postoj společnosti se patrně netýká jen ustanovení §88 odst. 2 TZ, ale institutu podmíněného propuštění jako celku.

Je však nezbytné upozornit na odsouzené, kteří se přečinu dopouštějí opakovaně. U recidivistů totiž nelze předpokládat, že by zmiňovaný šokový účinek způsobil jejich nápravu. Vzhledem k této skutečnosti by bylo vhodné zákonné ustanovení doplnit tak, aby tato možnost podmíněného propuštění (tj. ještě před výkonem poloviny trestu) byla u recidivních pachatelů zcela vyloučena.

1.3 Vybraná hodnotící kritéria pro rozhodnutí o podmíněném propuštění

1.3.1 Polepšení odsouzeného

Pro každé rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění je důležité chování odsouzeného ve výkonu TOS. Zákon stanoví v § 88 odst. 1 TZ velmi stručně obligatorní podmínku „polepšení odsouzeného“. Co však tento pojmem zahrnuje?

V závislosti na osobních vlastnostech odsouzeného se posuzuje zejména to, zda došlo k eliminaci negativních charakterových rysů a špatných návyků, které jej vedly ke spáchání trestného činu.²² Soud hodnotí vnitřní nápravu odsouzeného, přeměnu jeho osobnosti. Je velmi důležité rozlišovat mezi skutečnou nápravou odsouzeného a mezi chováním, které projevuje navenek. Mohlo by totiž dojít k situaci, kdy pozitivní chování odsouzeného nepramení z vnitřní přeměny jeho osobnosti, nýbrž se jedná o pouhou vnější adaptaci na prostředí věznice, nebo může být polepšení odsouzeného motivováno snahou dosáhnout

²² srov. R IV/1964

co nejdříve znovunabytí svobody.²³ Je běžné, že každý odsouzený si na vězeňské prostředí dřív nebo později zvykne a v souvislosti s tím plní zadané úkoly a stanovené povinnosti.²⁴

Během výkonu trestu je odsouzený povinen plnit jednak příkazy uložené příslušníky VS ČR, jednak další povinnosti stanovené oddílem 3 ZVTOS, nebo na základě jiných zákonů. Může se jednat např. o vyživovací povinnost nebo o povinnosti stanovené § 48 odst. 4 TZ, pokud je může odsouzený realizovat v průběhu trestu.

Pro zhodnocení osobnosti odsouzeného je rovněž důležitý jeho vztah k ostatním vězňům, vztah k drogám, alkoholu, zda plní pracovní úkoly či si zvyšuje pracovní kvalifikaci, zda se zapojuje do zájmových činností, zohledňuje se i skutečnost, zda je odsouzený v kontaktu s osobami mimo věznici.²⁵

Významnou roli hrají tzv. programy zacházení. Programy jsou tvořeny individuálně pro každého odsouzeného zvlášť vzhledem k charakteru jeho osobnosti. Obsahem programu jsou pracovní, vzdělávací i výchovné aktivity, které postupně připravují odsouzeného na řádný samostatný život.

Chování odsouzeného se eviduje do osobního spisu, který obsahuje osobní kartu, na jejímž základě pak soud o podmíněném propuštění rozhoduje. V osobní kartě se mj. zakládají psychologické, psychiatrické, a pedagogické charakteristiky odsouzeného. Součástí je i zdravotní dokumentace. Spis obsahuje rovněž údaje o kázeňských odměnách či trestech podle § 45 a § 46 ZVTOS. Kázeňské odměny jsou odsouzenému udělovány za vzorné chování, kladný postoj k účelu trestu. Kázeňský trest je na místě v případě porušení kázně, pořádku nebo stanovené povinnosti.²⁶

Neméně důležitým kritériem by měl být předchozí život odsouzeného a jeho postoj k prostředí, ve kterém žil, celkový postoj ke společenskému řádu. Nevhodné sociální prostředí hraje důležitou roli především v tom smyslu, že může odsouzeného svádět k páčání dalších trestných činů, pokud se do takového prostředí po podmíněném propuštění vrací. Existuje-li takové nebezpečí, soud by měl učinit opatření, aby riziko styku odsouzeného s tímto prostředím snížil.

Chování odsouzeného může do značné míry ovlivnit i oprávnění ředitele věznice navrhnout přeřazení odsouzeného do jiného typu, tj. mírnějšího. V případě, že odsouzený

²³ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 223.

²⁴ PŮRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Komentář k trestnímu zákoníku – 1. díl*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 960.

²⁵ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 77.

²⁶ VICHEREK, R. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, katedra trestního práva, Rigorózní práce, 2011, s. 51-52.

nevykazuje známky zlepšení, spíše naopak, je možné jej přeradit do věznice s přísnějším režimem. I tato skutečnost může být silným motivačním prvkem vedoucím k polepšení odsouzeného.²⁷

1.3.2 Nástup do výkonu TOS

Trestní zákoník upravuje v ustanovení § 88 odst. 3 TZ povinnost soudu přihlídnout k fakultativní podmínce podmíněného propuštění, tj. zda odsouzený nastoupil do výkonu TOS včas. Předmětné ustanovení zavedla novela provedená zákonem č. 129/2008 Sb. Primárně se jednalo o novelizaci institutu zabezpečovací detence a § 88 odst. 3 TZ tvořil pouhý „přílepek“. „Účelem tohoto ustanovení je snaha působit na odsouzené, aby do výkonu TOS nastupovali včas.“²⁸

Ustanovení je často chápáno tak, že pokud odsouzený nenastoupí výkon TOS ve stanovené lhůtě, je šance na kladné rozhodnutí o podmíněném propuštění výrazně snížena. Vicherek však upozorňuje na nesprávnost takového pojetí. Problém vidí zejm. na straně věznice, které nezkoumají včasnost nástupu do výkonu TOS z širšího hlediska. Je pro ně důležitá pouze skutečnost, zda se odsouzený dostavil sám, nebo jej přivedla Policie ČR.

U odsouzených, kteří si převzali výzvu k nastoupení do výkonu trestu a včas nenastoupili, je situace nesporná. Může však nastat situace komplikovanější. Výzvu k nastoupení do výkonu TOS, kterou je možné doručit náhradním způsobem, tj. vhozením do schránky, může jiná osoba odcizit, popř. pochybí soud a omylem zašle zásilku na nesprávnou adresu atd. Odsouzenému tak marně uplyne lhůta k nástupu do výkonu TOS, aniž by si toho byl vědom.

Jiný problém představují odsouzení, kteří se sice dostaví včas, ale bez dokladů totožnosti. Věznice je nemůže přijmout a opět dochází k marnému uplynutí nástupní lhůty.²⁹ Takové a další obdobné situace mají za následek nedodržení včasného nástupu do výkonu TOS, tudíž i ztíženou možnost podmíněného propuštění.

²⁷ PÚRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Komentář k trestnímu zákoníku* – 1. díl, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 958.

²⁸ *Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb.* [online]. trestnizakonik.cz, [cit. 10. října 2011]. Dostupné na <<http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>>.

²⁹ VICHEREK, R. *Je dobrovolnost nástupu výkonu trestu odnětí svobody nutná podmínka podmíněného propuštění?* [online]. epravo.cz, 17. února 2011 [cit. 17. října 2011]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/je-dobrovolnost-nastupu-do-vykonu-trestu-odneti-svobody-nutna-podminka-podmineného-propusteni-70804.html>>.

Podle Vicherky činí v praxi problémy také odklad výkonu trestu odnětí svobody. Ten je možný buď ze zdravotních důvodů (§ 322 odst. 1 TŘ), nebo z jiných důležitých důvodů (§ 323 odst. 1 TŘ).

O odklad však odsouzený může podat žádost i poté, co mu byla doručena výzva k nástupu do výkonu TOS. Jelikož u rozhodnutí o odkladu není stanovena lhůta, v jaké má soud rozhodnout, může zamítavě rozhodnout až po uplynutí lhůty k nástupu do výkonu TOS. Odsouzený, který na takové rozhodnutí čekal, nemůže proto nastoupit do výkonu TOS včas. Uvedené případy (a mnohé další) mají za následek, že odsouzený má nižší možnost podmíněného propuštění než ostatní.³⁰

Vzhledem k výše uvedenému by bylo vhodné příslušení ustanovení pozměnit tak, aby bylo zřejmé, že se včasnost nástupu do výkonu trestu bude posuzovat vzhledem k zaviněnosti odsouzeného.

1.3.3 Náhrada a odčinění škody popř. jiné újmy

Rozhodnutí o podmíněném propuštění z výkonu TOS je ovlivňováno podmínkou, zda odsouzený částečně nebo zcela nahradil, nebo jinak odčinil škodu, nebo jinou újmu, způsobenou trestným činem. Jedná se o další podmínku stanovenou § 88 odst. 3 TZ, kterou zavedla výše zmiňovaná novelizace provedená zákonem č. 129/2008 Sb. Také k této podmínce soud při rozhodování o podmíněném propuštění povinně přihlíží. Stejně jako včasný nástup do výkonu TOS je podmínkou fakultativní a její nesplnění by nemělo mít automaticky za následek zamítnutí žádosti/návrhu na podmíněné propuštění.

Způsobí-li odsouzený trestným činem škodu, určí její výši soud z ceny, která je v místě a čase obvyklá. Ne vždy však lze cenu určit tímto způsobem. V takovém případě se vychází z nákladů, které byly účelně vynaloženy na obstarání věci stejné nebo obdobné nebo uvedení věci do předešlého stavu. (§ 137 TZ)

Náhradu škody uloží soud, pokud tak neučiní, je oprávněn náhradu škody požadovat poškozený. Vzhledem k tomu, že se jedná o fakultativní podmínku pro podmíněné propuštění, je v zájmu odsouzeného, aby se snažil nahradit škodu sám a dobrovolně.

V souvislosti s uvedeným ustanovením však mohla vznikat komplikovaná situace zejm. u „kriminality bílých límečků“. Tím je myšlena závažná majetková nebo hospodářská trestná

³⁰ tamtéž

činnost, kterou odsouzený způsobil škodu velkého rozsahu, ale prospěch z této trestné činnosti, nebyl nikdy orgány činnými v trestním řízení nalezen ani zjištěn.³¹

Vicherek ve své práci tvrdí, že osoby páchající takové trestné činy jsou zpravidla ještě netrestané a vzhledem k jejich vzornému chování a jinak řádnému životu jim soud vyměří trest při nejnižší možné hranici. Po odpykání jeho poloviny tak mohou být podmíněně propuštěni, protože u většiny z nich je doloženo chování nanejvýš příkladné. Se svým kladným poměrem k práci získají ve výkonu TOS zaměstnání, a z téměř mizivé mzdy se snaží škodu nahradit. Splní tím požadovanou podmínku a přispějí ke kladnému rozhodnutí o podmíněném propuštění. Odsouzenému ale dál může zůstat majetek, který nabyt trestnou činností.

Jelikož se jedná o podmínku fakultativní, odsouzený není povinen uhradit vůbec nic, a to ani v případě, že svým jednáním způsobil několikamilionovou škodu. Otázkou dle Vicherka zůstává, zda by nebylo spravedlivější přihlížet nejen ke škodě, kterou odsouzený způsobil, ale také k majetkovému prospěchu odsouzeného. Jinak se může odsouzenému vyplatit odpykat si několik málo let ve vězení, protože na druhé straně tím získá bezstarostný zbytek života.³²

Odsouzený by byl povinen nahradit škodu alespoň z takové části, která je významná z pohledu získaného majetkového prospěchu, čímž by byl nucen k přiznání tohoto majetku. V případě neochoty a nespolupráce odsouzeného by soud žádosti o podmíněné propuštění nevyhověl.

V souvislosti s touto teorií je nutné rozlišovat odsouzené, kteří opravdu majetkový prospěch získali, a odsouzené bez majetkového prospěchu, s čímž by se soud měl vypořádat již v rozsudku.³³

Dle mého názoru však s výše uvedeným není zřejmě možné jednoznačně souhlasit. Rozhodnutí totiž nelze činit pouze na základě předpokladu či pravděpodobnostního závěru a bez řádného prokázání, zda majetkový prospěch existuje či nikoliv.

Existence majetkového prospěchu musí být prokázána již době rozhodnutí o trestu. V souvislosti s touto skutečností má pak soud několik možností, jak odsouzenému získané prostředky odčerpat. Může se jednat o uložení peněžitého trestu či propadnutí věci.

³¹ VICHEREK, R. *Nahrazení škody při podmíněném propuštění, aneb aby se zločin nevyplácel* [online]. epravo.cz, 19. dubna 2011 [cit. 21. října 2011]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/nahrazeni-skody-pri-podminenem-propusteni-aneb-aby-se-zlocin-nevyplacel-72913.html>>.

³² tamtéž

³³ tamtéž

Vicherkova teorie může mít taktéž za následek situaci, kdy má odsouzený nahradit vzniklou škodu ve významném poměru k majetkovému prospěchu i v takových případech, kdy žádným majetkovým prospěchem nedisponuje.

Dle mého názoru není rovněž možné rozdělení odsouzených na ty, kteří majetkový prospěch získali, a ty, kteří jej nemají, jelikož se stále bude jednat o majetek, který nebyl nijak prokázán.

1.4 Podmíněné propuštění u alternativních trestů přeměněných na TOS

„Za alternativní tresty jsou považovány všechny tresty nespojené s nepodmíněným odnětím svobody.“³⁴ Tyto tresty zaujímají přední postavení v trestním zákonodárství i v soudní praxi v mnoha zemích.³⁵ Jedná se o možnost volby z více variant řešení, které může na základě zákona soud při svém rozhodování o trestu využít. Alternativní tresty jsou výrazem zásady humanity, jež byla zdůrazněna zejm. novelou trestního zákona č. 175/1990 Sb. Zmíněnou novelou došlo ke zrušení trestu smrti a k jeho nahrazení trestem odnětí svobody na doživotí.³⁶ TOS je chápán jako ultima ratio, jeho uložení je předpokládáno až v případě, kdy není možné odsouzeného napravit jiným způsobem, jinou alternativou.

Alternativní tresty se staly v České republice velmi prosazovaným obecným trendem spočívajícím v hledání účinnějších prostředků, kterými lze omezovat kriminalitu. TOS nepůsobí dostatečně odstrašujícím dojmem, nevede ke snížení kriminality ani k jejímu omezení. Není tedy tou nejdokonalejší formou reakce státu na protiprávní jednání pachatele.³⁷

Alternativní tresty jsou na místě u méně závažných trestných činů, kdy je možné dosáhnout účelu trestu i jiným způsobem než omezením svobody. Proto v žádném z alternativních trestů nesmí být omezení svobody obsaženo.³⁸

Důvodů, které vedly k zavedení možnosti alternativních trestů, je mnoho. Dovolila bych si poukázat alespoň na tu skutečnost, že při uložení alternativního trestu na odsouzeného nepůsobí negativní vlivy výkonu TOS. Nedochozí k jeho izolaci od společnosti, k odcizení se

³⁴ NAVRÁTILOVÁ, J. Pojem a účel trestu, systém trestů. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 354.

³⁵ viz např. SUCHÝ, O. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání, *Právní rozhledy*, 1995, č. 7.

³⁶ NAVRÁTILOVÁ, J. Pojem a účel trestu, systém trestů. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 355.

³⁷ KARABEC, Z. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 4, s. 34.

³⁸ VACEK, E. Alternativy trestu odnětí svobody. *České vězeňství*, 1993, č. 3, s. 12.

rodině. Tím, že se odsouzený nedostává do výkonu TOS, dochází mj. i ke snižování vězeňské populace, což má také významné ekonomické důsledky; snižují se náklady na výkon TOS. Zavedení možnosti alternativních trestů bylo rovněž důsledkem hodnocení účinnosti TOS, a to vzhledem ke stálému růstu kriminální činnosti.³⁹

V současnosti je jedním z velmi často využívaných alternativních trestů trest obecně prospěšných prací, účinný od ledna 1996. Není uveden v žádné ze skutkových podstat trestných činů, stává se tak univerzálním trestem, proto je možné uložit jej za každý trestný čin vždy, když jsou splněny zákonné podmínky stanovené pro jeho využití.⁴⁰ Jak napovídá samotný název trestu, jeho podstatou je povinnost „něco vykonat“, vždy osobně a bezplatně. (§62 TZ)

Zákon však pamatuje i na situace, kdy odsouzený povinnost vykonání alternativního trestu zaviněně neplní, řádně jej nevykonává či jinak porušuje stanovené podmínky. V takovém případě může soud podle § 65 odst. 2 TZ přeměnit trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek na TOS nebo na trest domácího vězení. Pokud soud rozhodne o přeměně na TOS, vzniká odsouzenému povinnost vykonat trest ve věznici. Stává se z něj osoba ve výkonu TOS. Je nutné připomenout, že každý odsouzený, ocitne-li se ve výkonu TOS, má (poté, co splní zákonem stanovené podmínky) právo na podmíněné propuštění. Je tedy možné odsouzeného podmíněně propustit také v případě přeměněného trestu obecně prospěšných prací na TOS? V trestním zákoníku se s úpravou dané problematiky nikde nesetkáme.

Dle mého názoru však můžeme usuzovat na to, že i osoba, které je alternativní trest přeměněn na TOS a v jehož výkonu se ocitá, má stejné právní postavení jako každý jiný vězeň, který se také nachází ve výkonu trestu.

Vzhledem k tomu, že zákon zde žádnou právní úpravu neposkytuje, jeví se jako možné o podmíněném propuštění rozhodnout na základě analogie § 88n. TZ. Tzn., že k podmíněnému propuštění by mohlo dojít i v takovém případě, jako je výkon přeměněného TOS.

Analogie je v trestním právu hmotném přípustná pouze tehdy, pokud není k tíži pachatele. Nemohou se tak např. rozšiřovat podmínky trestní odpovědnosti nebo nelze ukládat jiné druhy trestů než ty, které jsou uvedeny v zákoně, jejich podmínky ukládání a ochranná

³⁹ ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁKOVÁ, L. *Vybrané problémy sankční politiky. Ukládání nepodnikávaného trestu odnětí svobody a jeho alternativ.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 15.

⁴⁰ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí.* 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 128.

opatření.⁴¹ Institut podmíněného propuštění však nelze podřadit pod případy, které by postavení odsouzeného zhoršovaly.

Otázkou zcela jinou je uplatnění této možnosti po praktické stránce. TOS může být uložen v řádu několika dnů, dle počtu neodpracovaných hodin. Zde by pak podmíněné propuštění jistě ztrácelo svůj význam. Nicméně i přes to by právo na podmíněné propuštění nemělo být odsouzenému odepráno.

Na danou problematiku se však může nabízet i jiný pohled. Alternativní trest je v jistém směru pro odsouzeného „příznivějším“ trestem než TOS. Na odsouzeného nepůsobí již zmiňované negativní vlivy vězeňského prostředí, neodcizuje se rodině, neruší se společenské vazby. I přes veškerá pozitiva se jedná o plnohodnotný trest, který je odsouzený povinen plnit. Pokud dojde k jeho přeměně na TOS, lze tvrdit, že odsouzený neměl na své nápravě očekávaný zájem. Nemusí se tak jevit vhodné, aby právo podmíněného propuštění svědčilo rovněž osobě, která neprojevila dostatečnou snahu k nápravě již při uložení prvotního trestu a u níž se tento trest projevil jako nedostačující. Dle mého názoru může uvedeným způsobem na danou problematiku nahlížet převážně veřejnost, jejíž postoj k osobám ve výkonu trestu je často negativní, a projevuje tak značné nepochopení k těm institutům, jež by pro odsouzeného mohly znamenat tzv. „změnu k lepšímu“.

Považuji proto za nutné připomenout, že podmíněné propuštění není pro odsouzeného žádným dobrodiním.⁴² Je mu motivací k vnitřní nápravě, a to i v případě výkonu přeměněného TOS.

S problematikou podmíněného propuštění u přeměněných TOS se nesetkáme pouze u obecně prospěšných prací. Obdobná otázka se může vyskytnout také u přeměněného TOS, který zákon upravuje v souvislosti s trestem domácího vězení (§ 61 TZ), u podmíněného odsouzení k TOS (§83 odst. 1 TZ, §86 odst. 1 TZ) a také u náhradního TOS uloženého za nevykonání peněžitého trestu (69 TZ).

Trest obecně prospěšných prací je vhodným příkladem zejména proto, že u něj dochází k přeměně na TOS poměrně často. Jedním z důvodů by mohla být skutečnost, že ne všichni odsouzení, kterým soud uloží trest obecně prospěšných prací, jsou vhodnými kandidáty k tomuto trestu. Mohlo by se jednat o osoby, u kterých existuje pochybnost o dosažení účelu

⁴¹ JELÍNEK, J. Prameny trestního práva hmotného výklad trestních zákonů. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 53-54.

⁴² NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství. Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. 2. vydání. Praha: Academia, Nakladatelství Československé akademie věd, 1969, s. 204.

takového trestu a trest tedy nebude řádně vykonán.⁴³ Odsouzený se pak dostane do výkonu TOS přesně tak, jak by mohlo být očekáváno. Nelze mu proto upírat právo podmíněného propuštění pouze z toho důvodu, že k trestu obecně prospěšných prací nebyl zvolen vhodný kandidát.

Je však nutné zmínit, že k celé uvedené problematice se nabízí ještě další možný způsob řešení. Trestní zákoník totiž ve svých ustanoveních nerozlišuje mezi „přeměněným“ a „klasickým“ výkonem TOS. Lze tedy konstatovat, že podmíněné propuštění z výkonu trestu bude obecně možné u každého výkonu TOS, v němž se odsouzený ocitne.

1.5 Role komise při podmíněném propuštění

Institut podmíněného propuštění, jak bylo zmíněno výše, zavedl do naší právní úpravy zákon č. 562/1919 Sb. Tehdy o podmíněném propuštění nerozhodoval soud, jak je tomu v dnešní době, ale specializovaná komise, tzv. „komise pro podmíněné propuštění z trestu“. Byla zřízena u soudu, v jehož obvodu odsouzený trest vykonával, a skládala se ze dvou soudců a státního zástupce působícího u tohoto soudu.⁴⁴

Po novele trestního řádu v roce 1950 (zákon č. 87/1950 Sb.) bylo složení komise pozměněno. Komisi tvořili dva soudci z povolání, z nichž jeden předsedal. Tito soudci byli jmenováni ministrem spravedlnosti. Komise byla dále obsazena třemi soudci z lidu, o podmíněném propuštění tak začal poprvé rozhodovat i laický prvek. Složení komise bylo během vývoje právní úpravy podmíněného propuštění změněno ještě jednou, a to zákonem č. 67/1952 Sb. Počet osob byl snížen na jednoho soudce jmenovaného ministrem spravedlnosti a dva soudce z lidu. Konečný počet se tedy přiblížil současnému pojetí rozhodování v soudních senátech.⁴⁵

V dalším vývoji právní úpravy se s institutem komise již nesetkáme. Od účinnosti zákona č. 64/1956 Sb. začal o podmíněném propuštění rozhodovat ve veřejném zasedání krajský soud, v oblasti vojenského soudnictví vojenský obvodový soud. Poprvé se v právní úpravě podmíněného propuštění objevuje povinnost soudu vyslechnout odsouzeného. Trestní řád prošel mnoha novelizacemi, ale i nadále o podmíněném propuštění rozhoduje soud.

⁴³ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁKOVÁ, L. *Vybrané problémy sankční politiky. Ukládání nepodnímaného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 89.

⁴⁴KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha: Melantrich, a.s. v Praze, 1935, s. 119.

⁴⁵VICHEREK, R. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, katedra trestního práva, 2011, s. 30.

V současnosti se začínají objevovat názory týkající se znovuzavedení komise pro podmíněné propuštění. Nikoliv však jako orgánu rozhodujícího o podmíněném propuštění, ale jako orgánu, který má funkci pomocnou a podpůrnou.

Soud o podmíněném propuštění rozhoduje na základě hodnocení, které připraví věznice, popř. na základě stanoviska Probační a mediační služby. V jednotlivých okresech ČR je příprava podkladů odlišná. Zavedení komise pro podmíněné propuštění by mělo tuto rozdílnost sjednotit.

Komise by měla soudu poskytovat veškeré a kompletní podklady pro rozhodnutí ve věci podmíněného propuštění. Měla by provést zhodnocení situace odsouzeného a soudu pak předložit závěrečné stanovisko, ve kterém se vyjádří, zda je vhodné odsouzeného propustit či nikoliv. Komise shromažďuje mj. i závažné informace ze sociálního zázemí odsouzeného, ke kterým zaměstnanci věznice běžně přístup nemají.

Do projektu jsou zapojeni jen ti odsouzení, kteří spáchali násilné trestné činy a strávili ve výkonu TOS minimálně jeden rok. Významným bodem tohoto projektu je možnost poškozeného, oběti, popř. pozůstalých vyjádřit se k propuštění odsouzeného na svobodu. Stejnou možnost má i odsouzený. Jedná se o tzv. parolové slyšení, které je vrcholem práce členů komise.⁴⁶

Komisi tvoří probační úředník, psycholog, speciální pedagog a dva zástupci subjektů ze sociální oblasti.⁴⁷ Měl by být vždy lichý počet.

Účelem projektu komise je tedy „vytvořit standardizovaný proces přípravy podkladů potřebných pro rozhodnutí soudu v žádostech o podmíněné propuštění a prostřednictvím tohoto zvýšit efektivitu probační práce s podmíněně propuštěnými v průběhu zkušební doby podmíněného propuštění (tzv. parole)“.⁴⁸ Účelem projektu je rovněž „ověřit vhodnost a účelnost zapojení dalších subjektů do procesu přípravy podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění – např. odborníků na problematiku práce s propuštěnými osobami oběťmi trestných činů apod.“.⁴⁹ V neposlední řadě také „zvýšit informační a výpovědní hodnotu podkladů potřebných pro rozhodnutí soudu v žádostech o podmíněné propuštění“.⁵⁰

⁴⁶ ROZTOČILOVÁ, D. *Realizace pilotní projektu „komise pro podmíněné propuštění“* [online]. vscr.cz, 17. února 2010 [cit. 22. října 2011]. Dostupné na <<http://www.vscr.cz/veznice-strar-pod-ralskem-92/vykon-vezenstvi-924/vykon-trestu-936/realizace-pilotniho-projektu-komise-pro-podminene-propusteni>>.

⁴⁷ tamtéž

⁴⁸ SLANÁ, D. *Podmíněné propuštění do budoucna jinak? Komise pro podmíněné propuštění – zatím jen pilotní projekt* [online]. Odsouzeni.estranky.cz, 17. května 2011 [cit. 22. října 2011]. Dostupné na <<http://www.odsouzeni.estranky.cz/clanky/rodinam-a-pratelum-odsouzenych/podminene-propusteni-do-budoucna-jinak--.html>>.

⁴⁹ tamtéž

⁵⁰ tamtéž

Tento zatím jen „pilotní projekt“ se snaží realizovat VS ČR, PMS ČR spolu s Českým helsinským výborem.

Projekt byl inspirován zahraniční úpravou podmíněného propuštění (zejm. Kanada, Velká Británie), která obsahuje institut parolové rady. Ta má však rozhodovací pravomoc, kdežto komise pro podmíněné propuštění u nás by situaci odsouzeného měla pouze projednávat a konečné rozhodnutí přenechat soudu.

Vytvoření komise pro podmíněné propuštění však není jediným projektem, který vznikl v rámci spolupráce PMS ČR a VS ČR. Další projekty budou rozebrány v kapitole 2.6.

1.6 Problematika podmíněného propuštění z výkonu TOS na doživotí

1.6.1 Úvod do problematiky ukládání doživotních trestů

Doživotní trest je trestem výjimečným. Je to trest, kterým společnost reaguje na mimořádné případy kriminálního jednání.⁵¹ Jedná se o nejpřísnější druh trestu, který trestní zákoník zná.

TOS na doživotí však není v naší právní úpravě jediným výjimečným trestem, který je možné za protiprávní jednání uložit. Spolu s ním tvoří další formu výjimečného trestu TOS nad dvacet do třiceti let. Výjimečnost uvedených trestů spočívá zejména v jejich délce. Dochází totiž k překročení nejvyšší přípustné hranice, která je pro TOS stanovena, a to dvaceti let. Uložení výjimečného trestu je na místě v případech, kdy k nápravě odsouzeného nebude stačit obecná horní hranice TOS. Oba tyto tresty mohou být uloženy pouze tehdy, pokud dojde k naplnění přísně stanovených zákonných podmínek.

TOS na doživotí může být uložen jen za ty trestné činy, které jsou taxativně uvedeny v ustanovení § 54 odst. 3 TZ. Vzhledem k tomu, že se jedná o opatření skutečně výjimečná, je zapotřebí splnit, jak jsem psala výše, ještě další zákonné podmínky. První z nich spočívá v mimořádně vysoké závažnosti trestného činu. Mimořádností se zde rozumí zavrženíhodný způsob provedení, zavrženíhodná pohnutka a těžký či těžko napravitelný následek. Dále je nutné, aby uložení takového trestu vyžadovala ochrana společnosti, a to v rámci dodržení zásady generální prevence, nebo nesmí existovat naděje, že by bylo možné odsouzeného napravit TOS od dvaceti do třiceti let. Zde se setkáváme se zásadou subsidiarity, která spočívá v přednostní aplikaci mírnější sankce. (§54 odst. 3 TZ)

⁵¹ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 57.

1.6.2 Právní úprava podmíněného propuštění z výkonu TOS na doživotí

Trestní zákoník umožňuje znovu nabýt svobodu i v takových případech, jako je výkon doživotního trestu. Tedy i v situacích, kdy je vyžadována „definitivní“ izolace odsouzeného od společnosti. Aby byla možnost podmíněného propuštění alespoň přibližně adekvátní kriminálnímu jednání, je podmíněné propuštění z výkonu TOS na doživotí spojeno se dvěma hlavními zpřísnujícími podmínkami. První hlavní podmínkou je délka doby, kterou musí odsouzený odpykat, tj. minimálně 20 let. Délka byla do právního řádu zavedena novelou č. 175/1990 Sb. Druhá podmínka spočívá v neexistenci hrozby opakování spáchaného trestného činu nebo jiného obdobného zvláště závažného zločinu, a to s ohledem na okolnosti činu, kterého se odsouzený dopustil, a s ohledem na povahu osobnosti odsouzeného. (§ 88 odst. 5 TZ)

U doživotního trestu se setkáváme s tím, že odsouzení jsou vzhledem k nebezpečnosti své osoby umístování do věznice se zvýšenou ostrahou, tj. do věznice nejpřísnějšího typu. Toto pravidlo má vliv zejména na délku doby výkonu TOS, jelikož ustanovení § 54 odst. 4 TZ dává soudu možnost uvážení, zda se doba výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou bude pro účely podmíněného propuštění započítávat či nikoliv. Využití tohoto ustanovení je fakultativní a mělo by se zřejmě odvíjet od vlastností pachatele, kterého je nutné držet od společnosti co nejdéle a ztížit mu tak návrat na svobodu.⁵²

Je nutné upozornit na zajímavost v pojetí výše zmiňovaného ustanovení. Komentář k trestnímu zákoníku⁵³ poukazuje na skutečnost, že tato podmínka by měla vést odsouzeného k pozitivnímu chování, na jehož základě by mohl být co nejdříve přeřazen do mírnějšího typu věznice. Pro odsouzeného je existence takového ustanovení motivujícím prvkem. Podle § 57 odst. 4 TZ však nelze odsouzeného přeřadit z režimu zvýšené ostrahy do věznice mírnějšího typu dříve než po 10 letech.⁵⁴ Vzniká tak nesoulad mezi výkladem ustanovení § 54 odst. 4 TZ a obsahem ustanovení § 57 odst. 4 TZ, které na něj navazuje. I přes vzorné chování a výrazné polepšení se odsouzený nedočká přeřazení dřív než za 10 let. Tento rozpor však nemá vliv na rozhodnutí soudu o tom, zda se doba strávená ve vazbě do doby výkonu TOS započítá či nikoliv. V případě negativního rozhodnutí se délka doby výkonu TOS nutná k podmíněnému propuštění fakticky zvyšuje z dvaceti let na třicet.

Na mimořádnost doživotního trestu poukazuje i další zpřísnění, které je uvedeno v ustanovení § 91 odst. 4 TZ a spočívá ve výslovném zákazu opětovného propuštění z výkonu

⁵² NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 65.

⁵³ PÚRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Komentář k Trestnímu zákoníku* – 1. díl, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 644.

⁵⁴ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 66.

TOS na doživotí. Pokud se odsouzený ve zkušební době neosvědčí, nemá už jinou možnost než strávit zbytek života ve věznici.

Během novelizací zákona č. 140/1961 Sb. byla zakotvena povinnost soudu hodnotit při rozhodování o podmíněném propuštění také poměr odsouzeného k práci a jeho vzorné chování (do účinnosti novely č. 129/2008 Sb.). Dále byla stanovena povinnost soudu přihlídnout ke konkrétní závažnosti trestného činu a k tomu, do jakého typu věznice byl zařazen (do novely č. 290/1993 Sb.).⁵⁵ Dnešní právní úprava zmíněné podmínky neobsahuje, podmínka vzorného chování je výslovně stanovena pouze u odsouzených, kteří spáchali přečin, a žádají podle §88 odst. 2 TZ o podmíněné propuštění.

Jelikož se jedná o propouštění doživotně odsouzených, tj. osob silně psychicky narušených, jeví se jako účinné podmínky pro podmíněné propuštění zpřísnit a alespoň navrátit požadavek vzorného chování nebo povinnosti soudu přihlížet k závažnosti trestného činu a typu věznice.

Podle některých autorů soud dnes skutečně nemusí ke spáchanému trestnému činu nebo motivu přihlížet. Z toho plyne skutečnost, že zamítavé rozhodnutí o podmíněném propuštění nelze opřít pouze o samotnou závažnost trestného činu. Dřívější úprava podmíněného propuštění takové zamítavé rozhodnutí umožňovala.⁵⁶

Bylo by rovněž vhodné, aby se k podmínkám zákonem výslovně uvedeným připojily podmínky další, které jsou zatím vyvozovány pouze teorií. Jednalo by se např. o přiznání viny, lítost odsouzeného nad svým jednáním a způsobenými následky, snaha o odškodnění pozůstalých ze strany odsouzeného. Zpřísnění možnosti návratu je dáno zejm. snahou poskytnout společnosti co nejlepší ochranu před možným nebezpečím, které by takový odsouzení mohli na svobodě i po splnění podmínek pro podmíněné propuštění představovat. Soud by měl obligatorně zohledňovat také posudky psychiatrů, sexuologů, aby bylo možné další takovou společenskou nebezpečnost vyloučit.⁵⁷

1.6.3 Podmíněné propuštění jako nutnost?

Pro lepší pochopení institutu podmíněného propuštění z výkonu TOS na doživotí je nutné připomenout, že tento druh trestu nahradil trest smrti, který byl zrušen v roce 1990. Došlo k tomu z mnoha důvodů, jedním z nich je bezpochyby respektování práva na život

⁵⁵ srov. R 37/1973

⁵⁶ Účinnost novely od 1. 7. 1990 do 31. 12. 1993

⁵⁷ ŘEHÁČEK, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu. *Státní zastupitelství*, 2007, č. 5/9, s. 10.

a nedotknutelnost fyzické integrity každého jedince. Každý jedinec má zároveň právo na resocializaci a stát je povinen mu ji umožnit.

Zrušení trestu smrti bylo zavedeno do ústavního pořádku Listinou základních práv a svobod. Je rovněž obsahem dvou mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. Jedná se o Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Úmluvu o ochraně lidských práv.⁵⁸ Tím je rovněž zaručena nemožnost opětovného zavedení trestu smrti.

Na trest smrti je často pohlíženo jako na nehumánní zejména proto, že odsouzený nemá jiné východisko než smrt. V dobách své účinnosti měl postavení nejpřísnějšího trestu, po roce 1990 jeho místo zaujal trest doživotní.

Ale i TOS na doživotí je často označován jako „sociální trest smrti“.⁵⁹ Bez vidiny návratu na svobodu se jeví jako bezvýchodný, jediným východiskem je pro odsouzeného opět smrt. Rozdíl spočívá v tom, že k „popravě“ odsouzeného nedochází hned, nýbrž postupně. Život člověka a jeho tělesná integrita by sice zůstaly zachovány, ale faktický život by pro něj skončil v okamžiku nástupu do výkonu trestu. Nehumánní trest by byl nahrazen jiným nehumánním trestem.⁶⁰

Vidina bezvýchodnosti by mohla mít za následek skutečnost, že čím déle odsouzený žije, tím déle doživotní trest vykonává. Odsouzený by mohl být dohnán k urychlení konce trestu, tj. k sebevraždě nebo k případnému pokusu o útěk. Realizace útěku bývá spojena s dalším trestním jednáním odsouzeného, kterého se dopustí např. na pracovních věznicích, na náhodných občanech nebo na příslušnících bezpečnostních složek.⁶¹

Podmíněné propuštění je často jediným pozitivním prvkem, díky kterému odsouzený nerezignuje na svou nápravu. Bylo by proto vhodné, aby byl doživotně odsouzený obeznámen s podmínkami podmíněného propuštění již na samém počátku výkonu TOS⁶², aby se pro něj tato situace skutečně nestala „sociální popravou“.⁶³

Bezvýchodnost by mělo eliminovat ustanovení zákona. Nejedná se však o eliminaci jednoznačnou, protože pro mnohé z nich bude i výkon trestu v délce dvaceti let působit bezvýchodně.⁶⁴

Nemožnost podmíněného propuštění z výkonu TOS by mohla chování odsouzeného negativně ovlivňovat také dalším způsobem. Odsouzený si může vsugerovat, že účelem trestu

⁵⁸ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 10.

⁵⁹ Tamtéž, s. 5.

⁶⁰ VANTUCH, P. Doživotní trest odnětí svobody a jeho výkon. *Právo a zákonost*, 1992, č. 4, s. 242.

⁶¹ tamtéž

⁶² tamtéž, s. 246.

⁶³ ŠČERBA, F. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání.

Praha: Leges, 2009, s. 81.

⁶⁴ VANTUCH, P. Doživotní trest odnětí svobody a jeho výkon. *Právo a zákonost*, 1992, č. 4, s. 247.

již není jeho náprava, díky které by se mohl začlenit zpět do společnosti. Taková situace by jej mohla ve věznici nutit k nezvladatelnému chování, protože ví, že nemá co ztratit. Nemohl by být více potrestán. Jako řešení by se nabízelo pouhé zpřísnění vězeňského režimu.⁶⁵

Doživotně odsouzený si vůbec není vědom toho, zda a popř. kdy bude propuštěn na svobodu. Obecně je sice stanoven požadavek minimálně dvaceti let výkonu trestu, jinak je ale vidina nabytí svobody neurčitá. Neurčitost vychází mj. také z věku odsouzených, což může být jedním z rozporů vznikajících mezi vězni. Má za následek nerovné postavení odsouzených, jelikož odsouzení, jejichž věk je vysoký, mají možnost podmíněného propuštění nižší než spoluvězni, kteří jsou věkově mladší.⁶⁶

Z výše uvedeného tedy plyne, že u TOS na doživotí je zavedení možnosti podmíněného propuštění nezbytné. Pokud však shledáváme podmíněné propuštění jako nutnost, nabízí se otázka jiná, a to jaká by u odsouzeného nastala situace, kdyby byla jeho žádost o podmíněné propuštění zamítnuta. Žádost o podmíněné propuštění je zřejmě to jediné, k čemu se jeho síly během výkonu upínají, k čemu vynaloží veškerou svoji snahu a pílí a učiní dle sebe maximum. Můžeme se jen domnívat, zda podlehne a boj o návrat do normálního života vzdá, nebo bude o svobodu bojovat i nadále.

Vzhledem k mimořádnosti doživotního trestu a k jeho významnému vlivu na psychiku odsouzeného by bylo na místě provádět hodnocení chování odsouzeného po dvaceti letech obligatorně a pak dále v pravidelných intervalech. Tím by mohla být sledována zejm. efektivita uloženého trestu a jeho vliv na osobnost odsouzeného. Průběh změn v osobnosti a vnitřní náprava odsouzeného by byla pod podrobnější kontrolou a celkové hodnocení by mohlo být hodnotnější.⁶⁷

Je nezbytné, aby se osobám doživotně odsouzeným dostalo vysoce kvalitní terapeutické péče a nápravné výchovy, neboť jen tak se vytváří možnost podmíněného propuštění pro odsouzeného. Soud rozhodne o podmíněném propuštění kladně pouze v případě, lze-li usuzovat dle chování odsouzeného v jeho vnitřní přeměnu směrem ke společnosti. Soud by měl rozhodovat také s ohledem na sociální prostředí, do kterého se bude odsouzený vracet, zda má např. reálnou možnost získat zaměstnání atd.⁶⁸

⁶⁵ ŘEHÁČEK, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu. *Státní zastupitelství*, 2007, č. 5/9, s. 12.

⁶⁶ KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 21.

⁶⁷ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 68.

⁶⁸ KUČERA, P. Několik poznámek k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí a přerušení výkonu trestu odnětí svobody. *Trestní právo*, 2007, č. 11, s. 4.

Pokud péče o doživotně odsouzené nebude dostačující, resocializační proces nebude řádně propracován, odsouzení se mohou na svobodě dopustit nové trestné činnosti a nepodaří se jim zařadit do normálních společenských podmínek. Ve zkušební době se tak nemohou osvědčit. Zda je tento požadavek v praxi proveditelný, nelze zřejmě tvrdit s jistotou.

U doživotně odsouzených by významnou úlohu měl hrát dohled, který nad nimi bude ve zkušební době vykonáván probačním úředníkem. (k tomu také kapitola 2.3)

Přes všechny uvedené podmínky, ať už zákonem stanovené či nikoliv, je důležité nezapomínat na skutečnost, že pokud soud uloží pachateli TOS na doživotí, nepředpokládá se, že by byl pachatel nějakým způsobem napravitelný.

Doživotně odsouzení jsou většinou osoby bez svědomí, osoby nenapravitelné a uložením takového trestu společnost projevuje názor, že možnost převýchovy je vyloučena. I přes to však zákon umožňuje takovým osobám návrat zpět do běžné společnosti. Vrací jim svobodu i za nejzávažnější trestné činy. V této souvislosti bych ráda zmínila slovenskou právní úpravu podmíněného propuštění, ve které je možné v určitých případech rozhodnout o nepřipustnosti podmíněného propuštění. Takové podmínky znamenají zákonnou „stopku“ v cestě ke svobodě osobám, které jsou pro společnost svými činy zvláště nebezpečné.

Slovenský trestný zákon se vyznačuje přísnějším režimem podmíněného propuštění než jiné evropské země. Přísnější režim spočívá v délce doby, kterou musí odsouzený vykonat, než je podmíněně propuštěn. U doživotně odsouzených tato doba činí 25 let (§67 odst. 2 STZ). Slovenská právní úprava dále stanoví, že v určitých případech není podmíněné propuštění vůbec možné (§34 odst. 8 STZ). Podmínky jsou zde přesně vymezeny, jedná se např. o situaci, kdy odsouzený spáchal dva a více zvláště závažných zločinů. Podmíněné propuštění nepřichází v úvahu ani u aplikace zásady „třikrát a dost“, ⁶⁹ tzn., pokud byl již odsouzenému za některý z taxativně vymezených trestných činů v § 47 odst. 2 STZ trest odnětí svobody uložen dvakrát, potřetí soud uloží vždy TOS na doživotí.

Domnívám se, že by bylo vhodné podobná ustanovení zařadit také do české právní úpravy a zcela tím vyloučit riziko opětovného páchání trestných činů některých těžko napravitelných osob, ať už by toto riziko bylo sebemenší. Je totiž zřejmé, že soudy o podmíněném propuštění rozhodují s pravděpodobnostním závěrem. Ne všichni podmíněně propuštění tedy splní očekávání soudu. Proto je nutné zachovat bezpečnost společnosti, byť by doživotně odsouzený podmínky pro podmíněné propuštění mohl splňovat.

⁶⁹ NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 39.

2 Institut dohledu u podmíněného propuštění (parole)

2.1 Pojem „parole“

Parole je „pečlivě vybudovaný most mezi uvězněním a návratem do společnosti. Je to forma podmíněného propuštění, která určitým způsobem odsouzeným umožňuje vykonat zbytek trestu mimo věznici. Neznamena, že odsouzený je zcela svobodnou osobou bez jakéhokoli dohledu. Znamená, že odsouzenému je dána příležitost, aby za asistence dohledového úředníka osvědčil svoji schopnost stát se řádným a platným členem společnosti“.⁷⁰

Slovo parole má původ ve francouzštině a lze jej překládat jako „slovo, resp. čestné slovo“, a to v souvislosti s podmíněným propuštěním z výkonu TOS. Jedná se o speciální institut uzákoněný již v mnoha zemích jako možnost odsouzeného vykonat zbytek trestu na svobodě za podmínky dobrého chování a s tím, že nad ním bude vykonáván dohled. V zahraničí má institut parole mnohaletou tradici. Např. v Dánsku je účinný už od roku 1933, v Anglii od roku 1967. Ve většině zemí o udělení parole rozhoduje parolová rada a je rovněž důležitý souhlas odsouzeného.⁷¹

Česká právní úprava však pojem „parole“ nezná. Parole je v mnohých zemích tím, čím u nás probační dohled při podmíněném propuštění z výkonu TOS s dohledem. Lze konstatovat, že parole je jedna z konkrétních forem probační činnosti. Jak parole, tak dohled nad podmíněně propuštěným v sobě zahrnují prvky kontroly i pomoci.⁷²

2.1.1 Exkurz do zahraničí

Parole je institutem zkracujícím dobu výkonu trestu ve vězení. Byla zavedena jak v mnoha evropských, tak i v některých mimoevropských zemích. Nelze však tvrdit, že je prováděna ve všech státech stejným způsobem. Během vývoje prošla parole v jednotlivých zemích mnoha úpravami a modifikacemi. Základní znaky však zůstaly nezměněny. Tj. k propuštění dochází zpravidla až po uplynutí zákonem stanovené doby, odsouzenému jsou uloženy povinnosti a omezení, které musí respektovat. Dále je povinen spolupracovat s probačním pracovníkem, který nad ním vykonává dohled. Uvedené základní body institutu parole jsou obdobné také české právní úpravě. Existují však modifikace, které jsou českému právnímu řádu cizí.

⁷⁰ MICHL, O. Parole? To je přece čestné slovo. *České vězeňství*, příloha, 1996, č. 5 a 6, s. 6.

⁷¹ tamtéž, s. 22, 28.

⁷² tamtéž, s. 6.

S jednou z takových modifikací se lze setkat v Anglii a Walesu. Možnost propuštění odsouzeného před uplynutím celého trestu zde existuje již od 18. století. Samotná parole byla zavedena v druhé polovině 20. století. Významnou odlišností od úprav v ostatních zemích je rozdělení podmíněného propuštění do dvou kategorií. První kategorii tvoří krátkodobé tresty, druhou kategorii tresty dlouhodobé. Do krátkodobé kategorie jsou řazeni odsouzení, jimž byl uložen TOS ne delší než jeden rok. Ti mají právo být propuštěni po výkonu poloviny trestu automaticky. Nemusí podávat žádost, o jejich propuštění nemusí být rozhodováno. Jedná se o automatické nepodmíněné propuštění, u kterého není vysloven žádný dohled.⁷³

Dále jsou do této kategorie řazeni odsouzení, jimž byl uložen trest od jednoho roku do čtyř let. Opět dochází k automatickému propuštění, avšak s vyslovením dohledu.

U dlouhodobých trestů je situace přísnější. Podmíněné propuštění již hodnotí, rozhoduje o něm či k němu vypracovává doporučení parolová rada. Dohled je však podmíněn souhlasem odsouzeného.

Zajímavou formou parole je tzv. denní parole. Tento institut je využíván převážně v Kanadě. Odsouzený má možnost pohybovat se na svobodě vždy přes den. Je mu umožněno účastnit se veškerých aktivit ve společenství, avšak na noc je povinen vrátit se zpět do věznice. Účelem denní parole je připravit odsouzeného na paroli plnou, tzn. na klasické podmíněné propuštění s dohledem. O obou formách rozhoduje parolová rada.⁷⁴

Další zajímavá situace, která vznikla v souvislosti s parolí, se nachází ve Spojených státech amerických. Zde byla parole institutem spíše problematickým. Během zkušební doby totiž docházelo ze strany odsouzených k častému porušování povinností, což mělo za následek přeplněnost věznic. Vzhledem k vysokému nárůstu kriminální populace byla parole zrušena a nahrazena propuštěním s dohledem, který „na rozdíl od parole nenahrazuje část odnětí svobody, ale je naopak dodatečnou sankcí k němu“.⁷⁵ Tzn., že soud rozhodne o mírnějším TOS, a zároveň o podmíněném propuštění. Odsouzený nemusí vykonat určitou dobu trestu, aby mu vznikl nárok na podmíněné propuštění na paroli.

Existující rozdíly v úpravách tohoto institutu ukazují na skutečnost, že každý stát problematiku podmíněně propuštěných upravuje tak říkajíc „po svém“, aby vyhovovala jeho vlastní trestní politice. Nelze však s jistotou tvrdit, která z nich by mohla být účinnější. S ohledem na rozdílnost úprav parole v jednotlivých zemích a s ohledem na vývoj české úpravy podmíněného propuštění s dohledem lze očekávat, že se úprava institutu parole bude

⁷³ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 58.

⁷⁴ OUŘEDNÍČKOVÁ, L. Parole v Kanadě. *České vězeňství*, 2000, č. 2, s. 32.

⁷⁵ MICHL, O. Parole? To je přece čestné slovo. *České vězeňství*, příloha, 1996, č. 5 a 6, s. 23.

vyvíjet i nadále. Je totiž stále zapotřebí reagovat na měnící se společnost a na kriminalitu, která je s ní spojená.

2.2 Účel dohledu u podmíněně propuštěných

S výkonem TOS souvisí také výskyt sociálně patologických jevů. Ve vězení dochází ke koncentraci kriminální populace, což může mít na odsouzeného negativní vliv. Izolací od běžného světa se odsouzený může odcizovat společnosti.

Po propuštění z výkonu TOS se u odsouzeného mohou objevit pocity zoufalství, samota a bezmoc. Bez daného vězeňského řádu a pravidelné stravy tyto osoby často nejsou schopné v běžném světě samy fungovat. Obtížná je situace zejm. u osob odsouzených k výkonu dlouhodobého trestu, u kterých často dochází ke zpřetrhání veškerých sociálních vazeb, k přerušení kontaktů odsouzeného se sociálním zázemím.⁷⁶ Jeví se tedy velmi problematické jejich znovuzачlenění se do společnosti. Právní úprava proto obsahuje možnost uložení dohledu nad podmíněně propuštěnými, který by měl odsouzené k běžnému životu dovést.

Dohled je ukládán soudem nejen v obtížných případech návratu odsouzeného na svobodu, ale vždy, kdy soud uzná za vhodné sledovat chování odsouzeného na svobodě. Jedná se o fakultativní opatření, při jehož uložení má odsouzený možnost za asistence dohledového úředníka osvědčit schopnost zařadit se do běžné společnosti a žít řádným způsobem života. Uložení dohledu závisí na prostředí, do kterého se vrací, na povinnostech, které bude muset plnit, či na dalších uložených omezeních a podmínkách.⁷⁷

Dohled vykonává specializovaný pracovník, který nejen kontroluje chování odsouzeného, ale má povinnost poskytovat mu pomoc při složitých životních situacích, pomáhá dovršit resocializaci odsouzeného. Jedná se o jistou formu postpenitenciární péče, která je v návratu odsouzeného k běžnému způsobu života u určitých případů nezbytná.

Aby byl naplněn účel dohledu, tj. znovuzачlenění odsouzeného zpět do běžného života, znovunavázání zpřetrhaných vztahů s okolím, je nezbytné, aby byl mezi ním a probačním úředníkem navázán bližší vztah.⁷⁸ Probační úředník by jej měl obeznámit s účelem dohledu, tj. s tím, že není v zájmu společnosti, aby se odsouzený neosvědčil. To však může být v mnohých případech problematické, jelikož odsouzení často nahlíží na probačního pracovníka jako na omezení svého pohybu na svobodě.

⁷⁶ VACEK, E. Podmíněné propuštění s dohledem – mýtus nebo realita? *České vězeňství*, 2000, č. 2, str. 6.

⁷⁷ PÚRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Komentář k trestnímu zákoníku* – 1. Díl, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 969.

⁷⁸ ŠČERBA, F. Metody činnosti Probační a mediační služby. *Trestní právo*, 2002, č. 6, s. 21.

Rovněž soudy zastávají názor, že dohled nad podmíněně propuštěným je omezující, zpřísnující podmínkou. Já se však domnívám, a tím se přikláním k názoru probačních pracovníků, že dohled je pro odsouzeného jakousi výhodou, usnadněním cesty k jejich vlastní nápravě.⁷⁹

Na dohled lze tedy nahlížet jako na přechodné opatření mezi vězeňským režimem a svobodným pohybem odsouzeného, který je propuštěn z výkonu trestu, a to pouze na dobu nezbytně nutnou. Probační úředník vede podmíněně propuštěného k pozitivnímu chování tak, aby nedošlo k opětovnému kriminálnímu jednání, k rychlejší resocializaci a návratu do společnosti.

Odsouzený se ve zkušební době bude muset vypořádat s mnoha životními situacemi. Dle mého názoru bude jistě jedním z největších problémů hledání vhodného zaměstnání. Domnívám se totiž, že veřejnost se k lidem s kriminální minulostí staví spíše negativně a životní situace odsouzeným rozhodně neulehčuje. V tom směru považuji institut dohledu za velmi přínosný, jelikož probační úředník může odsouzenému poskytnout s vyhledáním vhodného zaměstnání účinnou pomoc. Významnou roli zde mohou zastávat také sociální kurátoři či nevládní organizace, jejichž cílem je zjednodušit odsouzenému návrat do běžného života.

S vyhledáním vhodného zaměstnání a jeho resocializační úlohou nepochybně souvisí i řešení finanční situace odsouzeného. Je proto v zájmu společnosti poskytnout pomoc odsouzenému i v tomto ohledu.

Dohled nad odsouzeným nemá pouze funkci pomocnou, ale také kontrolní. Sledováním chování pachatele zajišťuje ochranu společnosti a přispívá ke snižování možnosti opakování trestné činnosti odsouzeného. (§ 49n. TZ, blíže viz kapitola 2.4)

Zda je dohled nad odsouzeným opravdu účinný, lze zjišťovat na základě rozhodnutí soudu o tom, jestli se odsouzený osvědčil či nikoliv. Pokud dojde k nařízení výkonu zbytku trestu, pak dohled svůj účel nenaplnil. Při hodnocení efektivity dohledu nad odsouzenými však nelze vycházet pouze z tohoto pramene. Je nutné připomenout, že se odsouzený může dopustit trestného činu až poté, co zkušební lhůta, ve které splnil podmínky osvědčení, uplyne.⁸⁰

Je proto zapotřebí hledat i jiná měřítko účinnosti dohledu. Jedním z nich jsou např. údaje v trestním rejstříku. I kdyby se odsouzený dopustil trestné činnosti po uplynutí zkušební

⁷⁹ ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁKOVÁ, L. *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 81.

⁸⁰ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. Dohled u podmíněně propuštěných z hlediska jeho efektivity. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 10, s. 315-317.

doby, takové jednání bude zaznamenáno v příslušném registru, jenž nám poskytuje přehled o kriminálním jednání jedince. Na základě dalších sankcí lze učinit závěr o tom, zda se jedinec vrátil k nežádoucímu způsobu života.⁸¹ Nesmíme však zapomínat skutečnost, že může existovat takové kriminální jednání, které zůstane skryto, a není tak v rejstříku trestů vedeno.

Institut podmíněného propuštění je nejčastěji využíván u majetkových trestných činů, konkrétně u krádeží, podvodů či loupeží. Nejčastěji soud ukládá zkušební dobu v délce 3-4 roky. U stanovení zkušební doby často závisí na délce uloženého trestu, tj. čím delší je TOS, tím delší zkušební dobu stanoví ve svém rozhodnutí soud.⁸²

2.3 Dohled u podmíněně propuštěných z výkonu TOS na doživotí

Problematika podmíněného propuštění u doživotně odsouzených byla přiblížena v kapitole 1.6, ve které bylo také poukázáno na nutnost dohledu ve zkušební době. U osob, které vykonávají dlouhodobý trest a jsou dlouhou dobu zcela izolovány od společnosti je zřejmé, že nemohou být v návratu do společnosti úspěšné, aniž by jim byla poskytnuta jakákoliv pomoc. V předchozích kapitolách byly průběžně popisovány následky výkonu TOS, jejich negativní dopady na odsouzeného a zejm. složitost situace u doživotních trestů.

S ohledem na obtížnost návratu odsouzeného do běžného života by bylo vhodné v případě podmíněného propuštění u doživotně odsouzených stanovit dohled probačního úředníka obligatorně. Také s ohledem na ochranu společnosti je nutné zajistit kontrolu nad zvláště nebezpečnými odsouzenými či nebezpečnými recidivisty.

Zákon by tak mohl obsahovat ustanovení, které by vytyčilo, v jakých případech lze vyslovit dohled fakultativně a v jakých obligatorně. Obligatorní dohled by se měl týkat rovněž jakýchkoliv dlouhodobých trestů, u kterých mohou být odsouzení propuštění nejdříve po deseti letech výkonu trestu. Neboť *„tresty delší deseti let vedou téměř vždy k takovým změnám psychických funkcí, které jsou již trvalé a mnohdy kontraproduktivní resocializačním snahám“*.⁸³

⁸¹ tamtéž, s. 315.

⁸² tamtéž, s. 316.

⁸³ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 257.

2.4 Právní úprava

2.4.1 Vývoj právní úpravy dohledu

Historicky poprvé jsme se s institutem dohledu mohli setkat v zákoně č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a propuštění, který stanovil, že nad podmíněně propuštěným mohl být ve zkušební době vysloven ochranný dozor a další omezení způsobu života. (§ 11 odst. 2 cit. zákona)

Dozor vykonával okresní soud, v jehož obvodu se odsouzený trvale zdržoval, a to prostřednictvím dozorce, který se řídil pokyny soudu. (§ 17 cit. zákona)

S dalším ochranným opatřením se můžeme setkat v zákoně č. 44/1973 Sb, o ochranném dohledu. Dohled zavedený zmiňovaným zákonem byl však chápán zcela jinak, než je tomu v dnešní právní úpravě. Jednalo se o ochranný dohled, který soud ukládal jako trestněprávní sankci, a s jejímž výkonem se započalo až po skončení výkonu TOS. Úprava povinností byla v zásadě obdobná dnešnímu pojetí. Odsouzený se musel pravidelně hlásit orgánu vykonávajícímu dohled, musel trpět vstup orgánu do svého obydlí či oznamovat změnu místa pobytu. Odsouzený byl rovněž povinen hlásit údaje o způsobu a zdrojích své obživy. (§2 odst. 1 cit. zákona)

Soud mohl na základě zákona ukládat odsouzenému také povinnosti a omezení, které měly vést odsouzeného k řádnému životu. (§ 2 odst. 2 cit. zákona)

Ochranný dohled byl zaveden s rozvojem zločinnosti a neúčinnosti TOS, jelikož i po jeho výkonu docházelo k opětovnému páčání trestných činů stejnými odsouzenými. Jak už vypovídá samotný název institutu, ochranný dohled zajišťoval společnosti ochranu před trestnou činností i před recidivou.⁸⁴

Dohled byl obligatorně ukládán na 1 rok až 3 léta pachateli, který byl odsouzen jako zvlášť nebezpečný recidivista. Fakultativně mohl být uložen těm pachatelům, u kterých nelze vzhledem k povaze spáchaného trestného činu očekávat, že budou schopni vést řádný život. (§ 4 odst. 1, 2 cit. zákona)

Dohled vykonávaly orgány Veřejné bezpečnosti, v jejichž obvodu měla osoba, které byl ochranný dohled uložen, pobyt. (§ 6 cit. zákona)

Vzhledem k této skutečnosti však docházelo k potlačování funkce výchovné, jak se od ochranného dohledu očekávalo, a do popředí se dostávala spíše funkce represivní.

⁸⁴ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 58.

Zákon byl zrušen novelizací trestního zákona provedenou zákonem č. 175/1990 Sb. Ke zrušení došlo především z toho důvodu, že potlačením výchovné funkce nebyl účel postpenitenciární péče o odsouzené naplňován. Docházelo k častému porušování lidských práv, jednalo se v podstatě o policejní dozor.

Institut dohledu byl poté zaveden do právního řádu novelizací trestního zákona provedenou zákonem č. 253/1997 Sb. Zákonodárce zavádí nová ustanovení, a to podmíněné odsouzení k TOS s dohledem a upuštění od potrestání s dohledem. (§ 26 TZ a § 60a a § 60b TZ)

Nejedná se o trestněprávní sankci, jak tomu bylo v zákoně č. 44/1973 Sb., ale o konkrétní projev dnešního probačního dohledu. Zákonodárce záměrně neuvádí pojem probace, jelikož není veřejnosti zatím nijak známý.⁸⁵

Již výše jsem zmiňovala, že ochranný dohled podle zákona č. 44/1973 Sb. mohl být uložen až po výkonu TOS. Nemohl být tedy uložen ani při podmíněném propuštění. Úprava dohledu v novelizovaném trestním zákoně toto umožňuje.

Zákonem č. 253/1997 Sb. samotný pojem „dohled“ ještě vymezen nebyl. Institut dohledu vykonávali probační úředníci. Úkony spojené s institutem podmíněného propuštění však vykonávali sociální kurátoři.

Sociálním kurátorem se rozumí specializovaný pracovník, který „*poskytuje poradenskou a socio-terapeutickou službu a pomoc při překonávání obtížných životních situací.*“⁸⁶ Sociální kurátor měl dohlížet nejen na osoby propuštěné s výkonu TOS. Práce s pachateli trestné činnosti, a to ve všech stádiích trestního řízení, však tvořila hlavní náplň pracovní činnosti sociálních kurátorů.⁸⁷

V souvislosti s náročností práce s podmíněně propuštěnými vznikaly tendence zvyšovat profesionální úroveň osob, jež se na takovém postpenitenciárním působení podílí. Významným zásahem do této problematiky bylo přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, na jehož základě probační úředníci převzali od sociálních kurátorů oblast péče o podmíněně propuštěné. (§4 odst. 2 cit. zákona)

Další novelizace trestního zákona provedená zákonem č. 265/2001 Sb. zavádí do právního řádu § 26a a § 26b, ve kterých definuje pojem „dohled“ a s tím související roli probačního úředníka. Od 1. ledna 2002 je dohled zaveden také do ustanovení o podmíněném

⁸⁵ *Důvodová zpráva k zákonu č. 253/1997 Sb.*, [online]. psp.cz, 12. června 1997 [cit. 11. března 2012]. Dostupné na <<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t022000b.htm>>.

⁸⁶ BEDNÁŘOVÁ, Z. Nové pojetí práce sociálního kurátora. *České vězeňství*, 1997, č. 1, s. 38.

⁸⁷ tamtéž, s. 38.

propuštění jako fakultativní opatření v rámci zkušební doby pro odsouzeného. (§63 odst. 1 TZ)

Je vhodné opět připomenout, že dohled nad podmíněně propuštěnými nelze zaměňovat s ochranným dohledem podle zákona č. 44/1973 Sb., jelikož se nejedná o trestněprávní sankci. Podmíněné propuštění s dohledem je výrazně mírnější formou postpenitenciárního působení.⁸⁸

2.4.2 Platná právní úprava

V současné době je dohled nad podmíněně propuštěným upraven v §89 odst. 1 TZ. Soud má možnost rozhodnout, zda dohled uloží či nikoliv, nejedná se tedy o obligatorní povinnost. Ustanovení zároveň určuje, že v případě uložení dohledu se tento bude řídit pravidly pro dohled stanovenými v oddíle 3 § 49, 50 a 51 TZ, ve kterých je upraven institut dohledu nad pachateli trestných činů obecně.

Podle této úpravy se dohledem rozumí pravidelný osobní kontakt odsouzeného s probačním úředníkem. Probační úředník dohlíží na realizaci probačního plánu, který je pro odsouzeného vypracován. Dále kontroluje dodržování stanovených podmínek, jež odsouzenému uložil soud, nebo které mu vyplývají ze zákona. Dohled tedy spočívá ve sledování a kontrole chování odsouzeného, v pomoci a odborném vedení s cílem zajistit, aby odsouzený dokázal vést řádný život. (viz kapitola 2.2) Tím je zajištěna ochrana společnosti a také snížena možnost opakování trestné činnosti. (§ 49 TZ)

V rámci spolupráce s probačním úředníkem jej musí odsouzený nejen navštěvovat tak, jako je stanoveno v probačním plánu, ale má povinnost jej rovněž informovat o svém pobytu, o zaměstnání, zda dodržuje soudem stanovená omezení, jaké jsou jeho zdroje obživy atd. (§50 TZ)

Povinnosti plynou také probačnímu úředníkovvi, který nejen že vykonává dohled, ale měl by být pachateli rovněž nápomocen v jeho záležitostech. Probačnímu úředníkovvi předseda senátu uloží pokyny, dle nichž je povinen se řídit. Probační plán aktualizuje průběžně ve vztahu k osobním, rodinným a jiným poměrům pachatele. (§ 51 odst. 1 TZ)

Během zkušební doby může dojít k tomu, že odsouzený stanovené povinnosti poruší, nebude se jimi řídit, jinými slovy nebude se chovat ve zkušební době řádně. V takovém případě je na uvážení probačního úředníka, jak danou situaci vyřeší. Má možnost upozornit

⁸⁸ VANTUCH, P. K možnostem využití podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. *Právo a zákonost*, 1991, č. 2, s. 110.

odsouzeného na nevhodné chování s tím, že v případě opakování bude informovat předsedu senátu, nebo, při závažnějším porušení, může předsedu senátu informovat, aniž by na to odsouzeného upozornil. (51 odst. 2 TZ)

Probační úředník má povinnost během výkonu dohledu podávat o průběhu podmíněného propuštění zprávy, které předkládá předsedovi senátu. (51 odst. 3 TZ)

Procesní úpravu nalezneme v ustanovení §331 odst. 5 TŘ s tím, že na stanovení dohledu se užije úprava týkající se podmíněného odsouzení (§ 330a TŘ), která obsahuje bližší podmínky dohledu. Probační úředník je vždy osoba, v jejímž obvodu má odsouzený bydliště nebo pracoviště. Probační úředník má možnost požádat o spolupráci např. zájmová sdružení občanů.

Pokud soud v rozhodnutí o podmíněné propuštění vysloví, že se odsouzený musí zdržovat během zkušební doby na určitém místě, postupuje se dle ustanovení o výkonu trestu domácího vězení. (§ 334b až §334e TŘ)⁸⁹

Problematika dohledu nad odsouzenými je v současné době poměrně sledovanou záležitostí zejména proto, že počet odsouzených, kteří opouští brány věznic, v mnoha zemích stoupá.⁹⁰

2.5 Osoby vykonávající dohled nad podmíněně propuštěnými

Dohled nad podmíněně propuštěnými byl zaveden zákonem č. 256/2001 Sb. Avšak chování odsouzeného během zkušební doby bylo zapotřebí sledovat i před přijetím zmiňovaného zákona, tj. v době, kdy právní úpravě institut dohledu nad podmíněně propuštěnými nebyl znám. V souvislosti s touto skutečností vznikla otázka, kdo bude potřebnou kontrolu a úkony spojené s podmíněným propuštěním vykonávat. Nakonec byli tímto úkolem pověřeni sociální kurátoři, kteří byli součástí systému sociální prevence sloužícího k ochraně společnosti před sociálními patologiemi.⁹¹

Sociální kurátoři měli na starost převážně práci s pachateli trestné činnosti. Jednalo se zejm. o osoby, kterým byl podmíněně odložen výkon TOS, dále osoby, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání a osoby podmíněně propuštěné. Okruh osob, kterým se sociální kurátoři věnovali, však nebyl omezen pouze na osoby dopouštějící se kriminálního jednání. Náplní jejich práce byla rovněž pomoc při řešení životních situací osobám závislým

⁸⁹ Blíže v NAVRÁTILOVÁ, J. Druhy trestů. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 373.

⁹⁰ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. *Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných*. Praha: Institut pro kriminální prevenci, 2008, s. 8.

⁹¹ BEDNÁŘOVÁ, Z. Nové pojetí práce sociálního kurátora. *České vězeňství*, 1997, č. 1, s. 38.

na návykových látkách a dále osobám, které svým chováním vybočovaly z důstojného způsobu života. I přes to však největší procento klientely tvoří osoby páchající trestnou činností.⁹²

Sociální kurátoři v České republice fungovali od 70. let jako „*torzo projektu, který předpokládal komplexní rozhodnutí probační práce a postpenitenciární péče, včetně příslušného institucionálního zabezpečení. Je tedy svým způsobem zárodkem dnes budované probační služby*“.⁹³

U osob, které měly být propuštěny z výkonu trestu, tj. i u osob propouštěných podmíněně, museli sociální kurátoři řešit problémy s dostatečným předstihem, zároveň měli povinnost tlumit negativní vlivy, které na odsouzeného ve výkonu trestu působily. Aby mohli sociální kurátoři poskytovat potřebnou pomoc, spolupracovali s VS ČR, ale i se zdravotnickými zařízeními, úřady práce a dalšími pracovišti.

Od 1. ledna 2001 úkoly spojené s kontrolou a sledováním podmíněně propuštěných převzali probační úředníci. To ale neznamená, že by pozice sociálního kurátora zanikla definitivně. I dnes se sociální kurátor věnuje práci s osobami po výkonu trestu, nebo s těmi, kteří o pomoc projeví zájem a potřebují ji. Pomoc sociálního kurátora, která je založena na dobrovolnictví, stále zaujímá významné postavení v systému postpenitenciární péče. Podmíněně propuštění však do klientely sociálních pracovníků od roku 2001 nepatří.⁹⁴

Dohled nad podmíněně propuštěnými začali tedy vykonávat (a k dnešnímu dni stále vykonávají) probační pracovníci. Vzhledem k tomu, že se probací rozumí „*dohled nad chováním pachatele trestného činu, spojený s určitými prvky pomoci, usnadňující resocializaci pachatele*“⁹⁵ je zřejmé, že okruh činností je velice široký. Probační úředník je na základě soudního rozhodnutí ustanoven jako osoba vykonávající dohled nejen nad podmíněně propuštěnými, ale také např. nad osobami, kterým byl vysloven podmíněný odklad výkonu TOS s dohledem (§84 TZ) nebo nad pachateli, u kterých bylo podmíněně upuštěno od potrestání s dohledem (§ 48 TZ). Je nutné upozornit, že u dvou zmiňovaných institutů se jedná o osoby, které se nedostanou do výkonu TOS. Jsou ušetřeni negativních účinků TOS, negativních postojů, které by si mohly vytvářet na základě deprese spojené s TOS, které mohou být impulzem ke spáchání trestného činu.

⁹² tamtéž

⁹³ KARABEC, Z. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. *Bulletin advokacie*, 1997, č. 4, s. 36.

⁹⁴ ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. *Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných*. Praha: Institut pro kriminální prevenci, 2008, s. 53.

⁹⁵ ŠČERBA, F. Probační a mediační služba. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 261.

U osob podmíněně propuštěných je ovšem situace jiná. Práce s takovými odsouzenými je složitější, jelikož probační úředník musí tlumit negativní vlivy vězeňského prostředí. Pro takového odsouzeného by měl být probační pracovník nejen kontrolou, ale i „pomocnou rukou“ při začleňování se do společnosti, při opětovném navazování společenských vztahů. Jedná se o práci do značné míry odlišnou a obtížnější, než která se vyskytuje u osob, jež si výkonem trestu neprošly.

Náplní práce probačního úředníka je nejen dohled nad odsouzenými, ale také např. soudní pomoc, která spočívá ve shromažďování podkladů o pachateli trestného činu, o jeho sociální situaci, a to ještě před rozhodnutím ve věci.⁹⁶

Další z činností probačního úředníka je např. včasná pomoc, což znamená práci s obviněnými, kteří byli soudem propuštěni z vazby v rámci slibu být s probačním pracovníkem v součinnosti. Významnou roli zastává probační úředník i při výkonu obecně prospěšných prací.⁹⁷

Roztříštěnost úkolů probačních úředníků je zřejmá a uvádím ji zejm. z jednoho důvodu. Pracovníci probační služby soustředí pozornost na různé oblasti práce s odsouzenými. Vzhledem k tomu, že práce s podmíněně propuštěnými je odlišná než práce s osobami, které jsou např. trestány prvně, bylo by vhodné zavést takové pracovníky, jejichž činnost by se zaměřila pouze na výkon dohledu u podmíněně propuštěných. Specializace určitého počtu probačních pracovníků na provádění takového dohledu se jeví jako nezbytná.⁹⁸

2.6 Vybrané projekty v oblasti podmíněného propuštění s dohledem

Kvalitní péči je nutné odsouzeným poskytovat nejen po propuštění na svobodu, ale rovněž v průběhu výkonu trestu. Aby byla poskytovaná péče skutečně hodnotná, dochází v současné době ke stále širší spolupráci PMS ČR a VS ČR.

V oblasti péče o odsouzené a jejich přípravy na svobodu vzniká mnoho projektů, které tak dotváří stabilní základ problematiky dohledu. Tyto projekty nejsou výsledkem činnosti pouze tuzemských institucí, ale dochází ke spolupráci také se zahraničím.

Jedním z významných projektů byl projekt TRANSITION FACILITY, do kterého se Česká republika zapojila v letech 2005-2006 spolu se zahraničními partnery Velkou Británií

⁹⁶ § 4 odst. 2 z. o Probační a mediační službě

⁹⁷ tamtéž, viz také HRUŠKOVÁ, O., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P. K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. *Trestní právo*, 1997, č. 7-8, s. 17-18.

⁹⁸ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 225.

a Finskem. Projekt byl zaměřen na podmíněné propuštění s dohledem. Účelem projektu bylo posílit spolupráci zejm. mezi PMS ČR, VS ČR a soudy a státními zastupitelstvími.⁹⁹

Součástí projektu byly aktivity spočívající nejen v práci s odsouzenými, ale také programy zaměřené na vzdělávání zaměstnanců PMS ČR a VS ČR.

Jedním z úspěšných výstupů tohoto projektu je vznik pracovní skupiny Parole, která působí dodnes. Skupina pracuje na základě dohody mezi PMS ČR a VS ČR o součinnosti právě v oblasti podmíněného propuštění s dohledem. Cílem skupiny je připravovat podklady o odsouzeném tak, aby soud mohl o jeho podmíněném propuštění spolehlivě a se znalostí všech okolností rozhodnout. Jejím úkolem je rovněž splňovat vše, co se na základě zákona o Probační a mediační službě očekává.¹⁰⁰

Dalším významným výstupem projektu Transition facility je projekt s názvem „ZASTAV SE, ZAMYSLI SE, ZMĚŇ SE“ (též označován jako 3Z), jenž byl inspirován britským kognitivně-behaviorálním programem STOP.

Projekt 3Z začal být ve věznicích ověřován v roce 2006. V rámci projektu měli být odsouzení vedeni ke změně životních postojů, ke změně smýšlení a dosavadního způsobu života. Formovali sociální znalosti a dovednosti. Program byl zaměřen také na rozvíjení schopností řešit životní situace a problémy, na schopnost přijímat jakýsi řád společnosti a pravidla. Vše bylo doplňováno učením ovládat sebe sama s cílem předcházet tak např. pocitům zklamání pramenícím z neúspěšného zařazení se do společnosti. Další úspěšné ověření projektu proběhlo také v následujícím roce.¹⁰¹

Vzhledem k výsledkům projektu a ke kladným odezvám ze strany odsouzených lze konstatovat, že se jedná o program přínosný. Poslední úspěšná realizace programu byla zaznamenána v roce 2011 a další úspěchy lze pravděpodobně očekávat i nadále.

K výstupům projektu Transition facility patří také nástroj k vyhodnocování rizik a potřeb odsouzeného SARPO 1 (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Osob). Jedná se o nový systém hodnocení odsouzeného, který spočívá ve zhodnocení minulosti, přítomnosti i budoucnosti odsouzeného. Z hlediska minulosti je věnována pozornost charakteru spáchaného trestného činu, popř. úspěšnosti alternativního trestu, byl-li uložen, a s tím spojený přenos rizikových faktorů do současnosti. Budoucnost představují faktory, které lze

⁹⁹ Dohoda o vzájemné spolupráci mezi PMS ČR a VS ČR při zavádění výsledků projektu Transition facility do praxe obou služeb, s. 2.

¹⁰⁰ Součinnost mezi vězeňskou službou České republiky a Probační a mediační službou České Republiky v oblasti zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem. Metodický standard PMS v oblasti parole, 2003, s. 1. dostupné na

<https://www.pmscr.cz/download/PAROLE_Soucinnost_VSCR_a_PMS_CR-metodika_2007.pdf>

¹⁰¹ NĚMCOVÁ, V. Zastav se, zamysli se, změň se. *České vězeňství*, 2007, č. 2, s. 22.

ve spolupráci s odsouzeným pozitivně měnit. Přítomností je myšlena adaptace odsouzeného na vězeňské prostředí.¹⁰²

Hodnocení je prováděno z hlediska subjektivního i objektivního. Subjektivní metodou hodnocení se rozumí odborné úsudky a odhady hodnotitelů, objektivní metodu představují výpočty rizik podle předem stanovených vzorců. Závěrečným výstupem je interpretace dosaženého hodnocení vzhledem k osobě odsouzeného.¹⁰³

Projekty z oblasti péče o odsouzené se nesoustředí pouze na osobnosti samotných odsouzených, ale rovněž na probační pracovníky. Vzhledem k náročnosti péče o podmíněně propuštěné je nutné poskytnou pracovníkům vykonávajícím nad nimi dohled potřebné vzdělání. Proto v rámci zvyšování kvalifikace těchto pracovníků došlo ke zpracování MANUÁLU 3P (Profesionální Průvodce Praxí) a rovněž ke zpracování vzdělávacího manuálu. Oba manuály zvyšují profesní dovednosti jak pracovníků PMS ČR, tak i VS ČR.

2.7 Role nestátních subjektů

Na resocializaci odsouzených se spolu se subjekty jako je PMS ČR a VS ČR podílí také subjekty nestátní. Nestátními subjekty zde rozumíme např. zájmová občanská sdružení, registrované církve, náboženské spolky či další organizace.

Nestátní instituce vyvíjí aktivitu směrem k pozitivní přeměně odsouzeného již během výkonu TOS. Zde je nejvýznamnějším představitelem zejm. církev. Na odsouzeného působí hlavně prostřednictvím přednášek, individuálních rozhovorů nebo jinými duchovními službami. Účast církevních institucí v procesu resocializace odsouzeného je hodnocena velmi pozitivně jak pracovníky věznic, tak samotnými odsouzenými.¹⁰⁴

Církve a náboženské společnosti uplatňují svůj vliv na odsouzené především v průběhu výkonu trestu. Postpenitenciární péče je pak připisována spíše ostatním nestátním subjektům.

Některá občanská sdružení, která působí v rámci postpenitenciární péče, však vznikají v návaznosti na duchovní činnost církví. Jedná se např. o Projekt Nová šance. Uvedené sdružení je založeno na křesťanských ideách, duchovních hodnotách a tvrdé práci. Výsledkem činnosti by měla být změna postoje odsouzeného k práci i k lidem.¹⁰⁵

¹⁰² PETRAS, M., HŮRKA, J. Základní aspekty odsouzených. *České vězeňství*, 2006, č. 6, s. 13.

¹⁰³ PETRAS, M., HŮRKA, J. Risk/Needs assessment. Nový metodologický nástroj? *České vězeňství*, 2006, č. 5, s. 12.

¹⁰⁴ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 122.

¹⁰⁵ VACEK, E. Dva pohledy na projekt Nová šance. Rozhovor. *České vězeňství*, 2000, č. 2, s. 6-7.

Snaha zájmových sdružení být nápomocné při návratu odsouzeného na svobodu se objevila v souvislosti s nárůstem vězeňských osob. Stejně tak zamyšlení nad trestní politikou, která „setrvávala na represivních východiscích“ a která „nevyužívá moderní postupy trestního práva“¹⁰⁶ vedlo ke skutečnosti, že o preventivní práci s propuštěnými odsouzenými projevíly zájem právě nestátní subjekty. Spolupráce odsouzeného s nestátní organizací je založena na dobrovolnosti, tj. odsouzený sám projeví zájem o pomoc a podporu v hledání nového způsobu života.

Významné postavení mezi nestátními subjekty zaujímá občanské sdružení Naděje. Sdružení poskytuje pomoc zejména osobám, které již mají zkušenost s výkonem trestu a postrádají sociální či rodinné zázemí. Neexistence takového zázemí však není podmínkou vzájemné spolupráce.

S možností využít služeb nestátních subjektů jsou odsouzení obeznámeni již v průběhu výkonu trestu. Mohou tak navázat kontakt s jednotlivými pracovníky sdružení. V rámci poskytnutí kvalitní péče odsouzeným poskytují sociální pracovníci působící ve vězení či VS ČR nestátním organizacím informace o budoucích klientech.¹⁰⁷ Spolupráce je navázána rovněž se sociálními kurátory v místě bydliště odsouzeného.

Na resocializaci odsouzeného se však v nejvyšší míře podílí Armáda spásy, a to zejm. materiální pomocí, která spočívá v poskytování ošacení, ubytování či zaměstnání. Nemalé postavení zastává rovněž Český helsinský výbor.¹⁰⁸

Zájmová sdružení mají významné postavení také v tom smyslu, že mohou navrhnout podmíněné propuštění odsouzeného podle §331 odst. 2 TR s tím, že se za polepšení odsouzeného zaručí. (viz kapitola 1.2.2)

Existence neziskových organizací je v oblasti procesu resocializace pro odsouzeného velkým přínosem. Domnívám se, že nejzávažnějším problémem bude pro odsouzené na svobodě získání zaměstnání (viz kapitola 2.2). Spoluprací s určitými zájmovými sdruženími odsouzený zvyšuje možnost získání vhodného zaměstnání, neboť zprostředkování takového zaměstnání je jednou z činností, kterými se sdružení zabývají. Odsouzený, který se již pohybuje na svobodě, není často schopen si vhodné zaměstnání zajistit sám. Nevlídná životní situace by jej mohla vést k opětovnému trestnému jednání ve snaze získat finanční prostředky, byť minimální. Proces resocializace by tak byl zmařen.

¹⁰⁶ VACEK, E. Aktivity nevládních organizací při realizaci institutu podmíněného propuštění z VTOS s dohledem. *České vězeňství*, 2000, č. 2, s. 4.

¹⁰⁷ MITÁŠ, M. S Nadějí v českých zemích. *České vězeňství*, 2000, č. 1, s. 35.

¹⁰⁸ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 124.

Závěr

Možnost podmíněného propuštění v naší právní úpravě existuje již od počátku dvacátých let 20. století. Jedná se o institut s mnohaletým vývojem, jemuž patří v systému trestní politiky významné místo.

V diplomové práci byl nastíněn celkový pohled na podmíněné propuštění, bylo ovšem poukázáno i na problematické oblasti, které mohou v praxi činit nemalé komplikace. K jednotlivým aspektům jsem se vyjadřovala v průběhu celé diplomové práce, považuji však za vhodné připomenout alespoň ty skutečnosti, které mohou patřit k podstatným.

Podmíněné propuštění je institut, jenž spočívá v propuštění odsouzeného na svobodu ještě před odpykáním celého TOS. Předpokladem je splnění zákonem stanovených podmínek. Vzhledem k nápravě odsouzeného delší pobyt ve vězení již není opodstatněný. Odsouzený však po podmíněném propuštění nenabývá svobodu absolutní. Ocítá se ve zkušební době, během níž dokazuje svou schopnost vést řádný život. Podmíněné propuštění vytváří jakýsi mezistupeň, kterým je proces převýchovy odsouzeného postupně dovršován.

O podmíněném propuštění rozhodují soudy. Je však nutné upozornit, že takové rozhodnutí činí pouze s pravděpodobnostním závěrem. Nelze proto s jistotou tvrdit, že odsouzený během podmíněného propuštění opravdu svůj proces resocializace završí a ke kriminálnímu způsobu života se nevrátí. Uvedené považuji za klíčové zejména v těch případech, kdy se na svobodu mohou dostat osoby odsouzené k doživotnímu trestu. Vzhledem k této skutečnosti byla významná část práce věnována oblasti podmíněného propuštění u doživotně odsouzených.

Současná právní úprava vrací svobodu mj. osobám, které se dopustily tak závažných trestných činů, že bylo nezbytné izolovat je od společnosti do konce života. Vyslovením nejpřísnějšího trestu společnost rezignovala na jakoukoliv vnitřní nápravu odsouzených, dala najevo nesouhlas s jejich návratem do běžného života. Podmíněné propuštění jim tento návrat umožňuje.

V diplomové práci bylo poukázáno na nutnost podmíněného propuštění u doživotních trestů a bylo rovněž vysvětleno, že bez existence této možnosti by doživotní trest představoval „sociální trest smrti“ s negativními dopady nejen na osobu odsouzeného.

Došlo i k položení otázky, zda je skutečně žádoucí propustit na svobodu jedince, u nichž se polepšení nepředpokládá. Doživotně odsouzení mohou pro společnost představovat obrovské nebezpečí. V zájmu zachování bezpečnosti by proto bylo vhodné zasáhnout do právní úpravy alespoň v tom smyslu, že v určitých případech doživotního odsouzení bude

možnost podmíněného propuštění zcela vyloučena. Právní úprava by tak obsahovala významné „stop“ ke svobodě osobám, jejichž trestné činy jsou klasifikovány jako nejtěžší.

Následující problematické oblasti podmíněného propuštění nejsou tak citlivým a obtížným tématem jako propuštění z doživotního trestu, své místo si však v závěru práce jistě zaslouží.

Pozornost byla věnována možnosti předčasného podmíněného propuštění, tj. ještě před odpykáním poloviny trestu. Uvedenou skutečnost zavedl trestní zákoník s účinností od 1. ledna 2010. Účinek spočívá v „šokovém“ působení trestu na odsouzené.

Lze tvrdit, že u jistých typů odsouzených se očekávaný šok z vězeňského prostředí dostaví. Současná právní úprava ale poskytuje „výhodu“ předčasného propuštění také osobám, které se ve výkonu trestu nenachází prvně, a nelze u nich proto předpokládat, že by „šokové“ působení trestu způsobilo jejich nápravu.

Na základě výše uvedeného by bylo vhodné doplnit právní úpravu tak, aby možnost předčasného podmíněného propuštění byla u recidivních pachatelů vyloučena.

Jak bylo zmíněno výše, podmíněné propuštění je institutem, o němž rozhoduje soud. Rozhodnutí činí na základě hodnocení odsouzeného, jež provádí příslušní pracovníci. Základem hodnocení jsou určitá kritéria, z nichž se sporným jeví zejména včasný nástup odsouzeného do výkonu trestu. K podmínce včasného nástupu soud pouze přihlíží, nejedná se o podmínku obligatorní. Přesto může mít její nesplnění za následek negativní rozhodnutí o podmíněném propuštění. V této souvislosti bylo poukázáno na skutečnost, že ne vždy je opožděný nástup do výkonu trestu zaviněn přímo odsouzeným.

Také zde by bylo vhodnější pozměnit stávající právní úpravu. Povinnost přihlížet ke včasnému nástupu do výkonu TOS by mohla být doplněna o povinnost zabývat se bližšími okolnostmi v těch případech, kdy ke včasnému nástupu do TOS nedošlo.

Uvedené oblasti byly pro diplomovou práci vybrány zejména z důvodu nepřesvědčivé právní úpravy. Dospělo se však k závěru, že mohou nastat i takové případy, u kterých právní úprava podmíněného propuštění zcela chybí. Jedná se o podmíněné propuštění u přeměněných TOS. Zde se naskytla otázka, zda je vůbec možné, aby právo podmíněného propuštění svědčilo také osobám, které neprojevily dostatečnou snahu k výkonu prvotního trestu, jenž jim byl uložen, a dají tak najevo určitou lhostejnost svého jednání. Je důležité podotknout, že zákon u podmíněného propuštění nerozlišuje, zda se jedná o TOS přeměněný nebo „klasický“. Lze tedy usuzovat, že se podmíněné propuštění vztahuje na každý TOS, tj. bez ohledu na způsob jeho uložení. Nabízí se však ještě jedno řešení dané problematiky,

a to užití analogie. Tak či tak obojím způsobem lze dospět k závěru, že podmíněné propuštění u přeměněných TOS je možné.

V souvislosti s dosavadním spíše kritickým náhledem na úpravu podmíněného propuštění je na místě poukázat také na některé pozitivní aspekty. K významným krokům bezesporu patří institut dohledu nad podmíněně propuštěnými.

Dohled je ukládán v případech, kdy je možnost začlenění odsouzeného zpět do společnosti obtížná. Izolací ve výkonu trestu může docházet ke zpretrhání rodinných i sociálních vazeb, odsouzený by se mohl dostat do obtížných životních situací. V takových případech je mu dohled během zkušební doby oporou a pomocí, jejímž cílem je začlenění odsouzeného do běžného života. Dohled rovněž sleduje chování odsouzeného, resp. provádí jeho kontrolu tak, aby byla snížena možnost opakování trestného činu. Lze konstatovat, že bez existence dohledu by se mnozí odsouzení nebyli schopni zařadit zpět do společnosti.

V souvislosti s institutem dohledu u podmíněně propuštěných je nutné vyzdvihnout zejména činnost PMS ČR. V diplomové práci bylo poukázáno na přínos práce probačních úředníků, kteří poskytují odsouzeným péči, a to nejen během zkušební doby po propuštění. Již v průběhu výkonu trestu navazují probační úředníci s odsouzenými kontakt a na pobyt na svobodě je připravují.

Na poli péče o odsouzené byla rovněž zdůrazněna rozvíjející se spolupráce PMS ČR a VS ČR. Výsledkem spolupráce je vznik mnoha projektů, jejichž úkolem je pomoci odsouzeným v oblasti podmíněného propuštění. Významné postavení mezi projekty zaujímá projekt s názvem „Zastav se, zamysli se, změň se“, který odsouzené připravuje na obtížné životní situace, učí je ovládat a měnit vnitřní postoje či hodnoty, vyrovnávat se s možnou životní prohrou i úspěchem.

Zavedení dohledu nad podmíněně propuštěnými je významným prvkem, který jistým způsobem napomáhá v boji s kriminálními jevy. Vzhledem k této skutečnosti je nutné podporovat činnost všech subjektů, které jsou ochotné poskytnout osobám s kriminální minulostí pomoc.

Vzhledem k výše uvedenému lze konstatovat, že právní úprava podmíněného propuštění má své světlé i méně světlé stránky. Každopádně se jedná o institut, jehož současná právní úprava není konečná. Stále je zapotřebí reagovat na společenské dění i trestní politiku. Tak, jak se mění společenská, ekonomická či politická situace, bude se měnit i samotná trestní justice a s ní také institut podmíněného propuštění.

Literatura

BEDNÁŘOVÁ, Z. Nové pojetí práce sociálního kurátora. *České vězeňství*, 1997, č. 1.

Dohoda o vzájemné spolupráci mezi PMS ČR a VS ČR při zavádění výsledků projektu Transition facility do praxe obou služeb.

HRUŠKOVÁ, O., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., ŠTERN, P. K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. *Trestní právo*, 1997, č. 7-8.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-30-1.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-22-6.

KALLAB, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha: Melantrich, a.s. v Praze, 1935, s. 119.

KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-3025-9.

KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody na doživotí*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1197-1.

KARABEC, Z. Zavedení institutu probace do právního řádu České republiky. *Bulletin advokacie*, 1994, č. 4.

KUČERA, P. Několik poznámek k podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí a přerušení výkonu trestu odnětí svobody. *Trestní právo*, 2007, č. 11.

MICHL, O. Parole? To je přece čestné slovo. *České vězeňství*, příloha, 1996, č. 5 a 6.

MITÁŠ, M. S Nadějí v českých zemích. *České vězeňství*, 2000, č. 1.

NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-41-7

NĚMCOVÁ, V. Zastav se, zamysli se, změň se. *České vězeňství*, 2007, č. 2.

NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství. Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. 2. vydání. Praha: Academia, Nakladatelství Československé akademie věd, 1969.

OUŘEDNÍČKOVÁ, L. Parole v Kanadě. *České vězeňství*, 2000, č. 2.

PETRAS, M., HŮRKA, J. Risk/Needs assessment. Nový metodologický nástroj? *České vězeňství*, 2006.

PETRAS, M., HŮRKA, J. Základní aspekty odsouzených. *České vězeňství*, 2006, č. 6.

ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004.

ROZUM, J., KOTULAN, P., HÁKOVÁ, L. *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005.

ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. Dohled u podmíněně propuštěných z hlediska jeho efektivity. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 10.

ŘEHÁČEK, J. Trest odnětí svobody na doživotí a možnost podmíněného propuštění odsouzených z jeho výkonu. *Státní zastupitelství*, 2007, č. 5/9.

ŘÍHA, J. Vykonávací řízení. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009.

Součinnost mezi vězeňskou službou České republiky a Probační a mediační službou České republiky v oblasti zajišťování podkladů pro rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění s dohledem. Metodický standard PMS v oblasti parole, 2003.

SUCHÝ, O. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání, *Právní rozhledy* 1995.

ŠÁMAL, P. a kol. *Komentář k trestnímu zákoníku – 1. díl*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

VACEK, E. Aktivita nevládních organizací při realizaci institutu podmíněného propuštění z VTOS s dohledem. *České vězeňství*, 2000, č. 2.

VACEK, E. Alternativa trestu odnětí svobody. *České vězeňství*, 1993, č. 3.

VACEK, E. Dva pohledy na projekt Nová šance. Rozhovor. *České vězeňství*, 2000, č. 2.

VANTUCH, P. Doživotní trest odnětí svobody a jeho výkon. *Právo a zákonost*, 1992, č. 4.

VANTUCH, P. K možnostem využití podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. *Právo a zákonost*, 1991, č. 2.

VANTUCH, P. Podmíněné propuštění z výkonu trestu a možnosti řešení problému přeplnění věznic. *Trestní právo*, 2012, č. 1.

VICHEREK, R. *Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, katedra trestního práva, Rigorózní práce, 2011.

Právní předpisy

zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a propuštění

zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

zákon č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu

zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

zákon č. 300/2005 Zb., trestný zákon

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Internetové zdroje

www.epravo.cz

www.vscr.cz

www.odsouzeni.estranky.cz

www.pmscr.cz

www.trestnizakonik.cz

www.psp.cz

Abstrakt

Diplomová práce poskytuje celkový náhled na institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody od jeho zavedení do právní praxe až po současnost. Je poukázáno na vybrané problematické aspekty a s ohledem na úvahy de lege ferenda jsou nastíněny případné náměty k jejich řešení. Pozornost je zaměřena zejm. na hodnotící kritéria odsouzeného, na problematiku přeměněných trestů odnětí svobody či na tzv. „předčasné“ podmíněné propuštění. Významnou část práce tvoří problematika podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody na doživotí. Část práce je věnována dohledu nad podmíněně propuštěnými. Je poukázáno zejm. na jeho význam, čtenář má však možnost seznámit se také s vývojem právní úpravy dohledu. Neopomenuta je rovněž činnost PMS ČR, která zaujímá v souvislosti s podmíněně propuštěnými významné postavení.

Klíčová slova: podmíněné propuštění, odnětí svobody, výkon trestu, trestný čin, odsouzený, dohled, zkušební doba, resocializace,

Abstract

The Diploma Thesis provides the reader with the broad research concerning the institution of probation from imprisonment from its introduction into juridical practice till the present time. The focus is put on the particular problematic aspects, and with regard to reflections de lege ferenda, the possible solutions are offered/outlined. The great emphasis is laid on the judging criteria applied for the offenders, the issue of the reconsidered punishments imposed for the convicted or so called “advance” probation. The crucial part of the thesis concerns the offenders’ supervision and its main purpose. The reader has the opportunity to learn more about the enactment of the supervision. The role of PMS ČR is also emphasized as its importance in relation to supervised offenders is noticeable.

Key words: probation, imprisonment, crime, convicted, supervision, rehabilitation